

Paweł Piotrowski

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1954-1975

W prezentowanym szkicu podjąłem próbę przedstawienia ewolucji struktur oraz zmian obsady kadrowej aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku od końca 1954 do połowy 1975 r., kiedy w wyniku reformy administracji państwowej w miejsce dotychczasowego województwa wrocławskiego utworzono cztery nowe: wrocławskie, jeleniogórskie, legnickie oraz wałbrzyskie.

W połowie lat pięćdziesiątych burzliwym wydarzeniom społeczno-politycznym w Polsce towarzyszyły głębokie przekształcenia struktur i zadań organów bezpieczeństwa publicznego. Przeprowadzono wtedy dwie duże reorganizacje instytucjonalne aparatu bezpieczeństwa połączone ze zmianami jego podporządkowania.

Stopniowe odchodzenie od polityki represji i dominacji aparatu bezpieczeństwa w systemie władzy rozpoczęte zostało w grudniu 1954 r. przekształceniem dotychczasowego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w dwa resorty – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Reorganizacji dokonano na podstawie dekretu Rady Państwa z 7 grudnia 1954 r. o naczelnym organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa wewnętrznego¹ oraz uchwał Rady Ministrów z tego samego dnia, określających zakresy działania nowo utworzonych resortów. Na podstawie uchwały nr 830/54 Rady Ministrów zakres działalności Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego obejmował:

„1. Walkę z działalnością obcego wywiadu, uprawianego przez państwa kapitalistyczne i związane z nimi wywiady reakcyjnych ugrupowań emigracyjnych;

2. Walkę z wrogą działalnością resztek podziemia reakcyjnego i próbami tworzenia nielegalnych organizacji, ich działalnością polityczną i terrorystyczną;

3. Walkę z wrogą działalnością niemieckich elementów rewizjonistycznych;

4. Walkę z dywersją, sabotażem i szkodnictwem uprawianym przez wroga na odcinku gospodarki narodowej”².

Oficjalnie reorganizację struktury aparatu represji z 1954 r. motywowano koniecznością „podniesienia poziomu pracy i skutecznością działania organów Bez-

¹ DzU 1954, nr 54, poz. 268.

² AIPN Wr, 053/409, t. 2. Notatka informacyjna kierownictwa Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, b.d., k. 207-208.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

pieczeństwa Publicznego, wymagającą odciążenia organów BP od szeregu dotychczas wykonywanych czynności, luźno lub zupełnie niezwiązanych z podstawową pracą operacyjną³. W rzeczywistości była to podjęta przez kierownictwo PZPR próba rozwiązania problemu aparatu bezpieczeństwa, który w poprzednim okresie wyraźnie dominował w systemie władzy totalitarnego państwa⁴. Konieczność reformy stała się szczególnie paląca w chwili, kiedy do kraju dotarły „rewelacje” płk. Józefa Światły, stanowiące szok dla wielu działaczy partyjnych centralnego i średniego szczebla.

W ramach nowo utworzonego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego funkcjonował Wojewódzki Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu, który przekształcił się – zresztą w niemal niezmienionej formie – z dotychczasowego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Mieścił się on w kompleksie gmachów pomiędzy ul. Łąkową a Podwale, a główne wejście znajdowało się od ul. Podwale 6.

Tabela nr 1. Skład kierownictwa WUdsBP we Wrocławiu w latach 1954–1956

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Onacik Bazyl, ppłk	szeft WUdsBP	25 IX 1954 – 29 VII 1955
Jedynak Bonifacy, płk	szeft WUdsBP	1 VIII 1955 – 31 XII 1956
Czajer Antoni, kpt.	zastępca szefa WUdsBP	1 III 1954 – 1 VI 1955
Jedynak Bonifacy, ppłk	zastępca szefa WUdsBP	10 V 1955 – 31 VI 1955
Wziętek Edmund, mjr	zastępca szefa WUdsBP	15 VIII 1953 – 28 XI 1956
Jara Edward, mjr	zastępca szefa WUdsBP	12 XI 1955 – 31 XII 1956

Reorganizację struktury organizacyjnej WUdsBP rozpoczęto w końcu 1954 r., a zakończono w kwietniu 1955 r. Część dotychczasowych wydziałów połączono, pozostałym zaś nadano nowe nazwy, mające utrudnić ich identyfikację z poprzednimi o podobnym zakresie działania, źle kojarzącymi się w społecznej świadomości⁵. Do 31 marca 1955 r. funkcjonowały następujące komórki:

– Sekretariat Ogólny, którego kierownikiem był od 20 kwietnia 1951 r. kpt. Mieczysław Ostaszewski, a zastępcą od 15 lutego 1953 r. kpt. Marian Stępień;

³ AIPN Wr, 053/438, Ramowe wytyczne dla szefów WUBP w sprawie opracowania projektów organizacyjnych i etatowych wojewódzkich urzędów ds. bezpieczeństwa publicznego i powiatowych urzędów (delegatur) ds. bezpieczeństwa publicznego, Warszawa 9 XII 1954 r., k. 29–31.

⁴ Szerzej zob.: H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL, 1944–1990*, Warszawa 1997, s. 125–126; *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, Warszawa 1989, s. 116–119; A. Paczkowski, *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999, s. 69–70; *idem, Wstęp [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954*, oprac. A. Paczkowski, G. Majchrzak, Warszawa 2004, s. 19–26.

⁵ Można przypuszczać, że wiązało się to z ucieczką na Zachód płk. Józefa Światły.

Struktury

– Wydział I „kontrwywiadowczy”; kierował nim od 1 listopada 1951 r. mjr Stefan Starzemski, a funkcję zastępcy pełnił od 1 marca 1954 r. kpt. Władysław Jaromin;

– Wydział II, zajmujący się ewidencją, techniką operacyjną oraz perlustracją korespondencji. Sekcja II tego wydziału realizowała również działania operacyjne w sektorze łączności i radiofonii. Funkcję naczelnika pełnił od 1 maja 1950 r. kpt. Leon Kemerling, a zastępcy od 1 października 1954 r. ppor. Edward Mazurkiewicz;

– Wydział III „do walki z podziemiem reakcyjnym”; funkcję naczelnika pełnił od 15 lipca 1954 r. mjr Feliks Solarski, a zastępcy – również od 15 lipca 1954 r. – kpt. Henryk Lubiński, a od 28 lutego 1955 r. kpt. Józef Wekselberg;

– Wydział IV „do walki z wrogią działalnością w gospodarce narodowej”, kierował nim od 10 września 1954 r. mjr Antoni Kleczyk, a zastępcami byli kpt. Henryk Banyś, od 9 października 1954 do 28 stycznia 1955 r., oraz kpt. Konstanty Żukowski, od 30 października 1954 r.⁶;

– Wydział VIII „do walki z wrogią działalnością w komunikacji”, kierował nim od 12 sierpnia 1953 r. kpt. Jan Niedbała;

– Wydział IX K⁷, pełnił rolę jednostki wydzielonej, jego zadaniem była ochrona Zakładów Przemysłowych R 1 (kopalnie uranu w Kowarach i Radoniowie). Naczelnikiem wydziału był od 1 czerwca 1951 r. mjr Stefan Ogonowski, a zastępcą – od 1 września 1954 r. – por. Michał Polak;

– Wydział XI „do walki z wrogią działalnością kleru”, kierował nim od 30 listopada 1954 r. mjr Zbigniew Sikora;

– Wydział ds. Funkcjonariuszy, naczelnikiem był ppor. Zdzisław Bartoszyn;

– Wydział Śledczy, którym kierował od 18 lutego 1955 r. kpt. Józef Korzeniowski, funkcję zastępcy pełnił zaś od 24 września 1954 r. kpt. Jerzy Górecki;

– Wydział „A”, w jego skład wchodziły sekcje: obserwacji, wywiadowcza, realizacji (dokonująca zatrzymań) i agenturalna. Wydziałem kierował od 1 marca 1951 r. kpt. Lech Krawczyk, a funkcję zastępcy pełnił od 15 lutego 1954 r. kpt. Józef Pietraszewski;

– Wydział Łączności, odpowiadający za obsługę sieci łączności rządowej wysokiej częstotliwości; kierował nim od 1 kwietnia 1952 r. mjr Florian Zdrojowy;

– Wydział Kadr, funkcję naczelnika pełnił kpt. Artur Solarz, zastępcami byli kpt. Jan Stróżak, od 1 grudnia 1950 do 31 stycznia 1955 r., później por. Zbigniew Sawicki;

– Wydział Administracyjno-Gospodarczy (dawne Kwatermistrzostwo), funkcję naczelnika pełnił od 7 grudnia 1954 r. por. Edward Szelest, zastępcą był ppor. Lech Ciesielski;

– Wydział Finansowy, naczelnikiem był od 7 grudnia 1954 r. ppor. Kazimierz Bogucki;

– Wydział Służby Kwaterunkowo-Budowlanej, naczelnikiem był od 15 kwietnia 1954 r. kpt. Roman Frąckowiak;

⁶ Struktura i nazewnictwo wydziałów WUBP nie pokrywały się ze strukturą departamentów centrali. W WUBP nie było wydziałów VI oraz VII. Wydział V „społeczno-polityczny”, Wydział IX „do walki z wrogiem w przemyśle ciężkim” oraz Wydział X „do zwalczania wrogów w partii” WUBP zostały rozwiązane w lipcu 1954 r. Część zadań Wydziału V oraz IX przejął Wydział III WUBP.

⁷ W dokumentach występuje również nazwa Wydział IX A.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

– Wydział Konsumów, którym kierował od 1 stycznia 1954 r. ppor. Dawid Jakubowicz;

– Inspektorat Wiejski, którego kierownikiem był od 1 września 1954 r. por. Stanisław Ozimiński, a zastępcą od 1 września 1954 r. kpt. Adam Poździach.

Mniejszymi jednostkami organizacyjnymi były: Inspektorat Szkolenia, Sekcja „C”, odpowiadająca za szyfry, Sekcja Wojskowa oraz Archiwum i Komendantura Gmachu WUdsBP (w jej składzie funkcjonował areszt wewnętrzny WUBP).

Jednostkami terenowymi pozostawały powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego. W większych zakładach pracy funkcjonowały ponadto referaty ochrony.

Reorganizacja komórek organizacyjnych Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego trwała od początku 1955 r. i została zakończona 1 kwietnia 1955 r. Od tego dnia funkcjonowały następujące jednostki⁸:

– Kierownictwo, w składzie: szef WUdsBP, dwóch zastępców i dwóch sekretarzy;

– Sekretariat Ogólny, kierowany przez kpt. Mieczysława Ostaszewskiego, do którego zadań należało prowadzenie spraw wchodzących w zakres pracy referatów: sprawozdawczego, rozkazów, skarg i zażaleń oraz kancelarii. Sekretariat liczył czternaście osób⁹;

– Inspektorat Kierownika, którego zadaniem była kontrola realizacji rozkazów i instrukcji Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, kierownictwa WUdsBP, okazywanie pomocy jednostkom terenowym w kontrolowanych sprawach oraz wykonywanie czynności zleconych przez kierownictwo WUdsBP. W składzie Inspektoratu znajdowało się siedmiu funkcjonariuszy;

– Wydział II (dawny Wydział I) „kontrwywiadowczy”, którym kierował mjr Stefan Starzemski, a funkcje zastępców pełnili: od 1 kwietnia 1955 do 31 października 1955 r. kpt. Władysław Jaromin, od 1 kwietnia 1955 r. kpt. Eugeniusz Grendecki, od 1 września 1956 kpt. Edward Maj oraz od 15 listopada 1956 r. kpt. Teodor Kukuła. Wydział liczył sześćdziesięciu funkcjonariuszy, a w jego składzie było dziewięć sekcji (1–8 oraz filtracyjna);

– Wydział III „do walki z podziemiem reakcyjnym”, kierował nim do 20 maja 1955 r. mjr Feliks Solarski, następnie od 1 września 1955 do 1 stycznia 1956 r. por. Stanisław Jagiełło i od 15 marca 1956 r. por. Edward Skiers. Zastępcami byli: od 1 kwietnia 1955 do 31 grudnia 1956 kpt. Józef Wekselberg i od 1 września 1955 do 30 września 1956 por. Apolinary Sobczak, którego 30 września 1956 r. zastąpił por. Edward Mazurkiewicz. Wydział liczył 38 funkcjonariuszy, a w jego składzie znajdowało się sześć sekcji (1–6) oraz Referat VII;

– Wydział IV (powstał z połączenia Wydziału IV oraz Inspektoratu Wiejskiego)¹⁰ „do walki z wrogą działalnością w gospodarce narodowej”. Kierował nim od 1 kwietnia 1956 r. kpt. Adam Poździach, a funkcje zastępców pełnili: por. Tadeusz Dyrz,

⁸ AIPN Wr, 053/410, Pismo okólne kierownika Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu ppłk. Jana Onacika, 3 I 1955 r., k. 2–3.

⁹ AIPN, MSW II 13673, Etatowe stany liczebne WUdsBP na dzień 31 XII 1956 r.

¹⁰ Wydział ten przejął również zagadnienia realizowane dotychczas przez Sekcję II Wydziału II (łącznie i radiofonia).

Struktury

kpt. Stanisław Ozimiński oraz kpt. Jan Grażyński¹¹. W końcu 1956 r. wydział liczył osiemdziesięciu funkcjonariuszy i składał się z ośmiu sekcji (1, 2, 3, 4, 5, 6, 6a, 7a). Podlegała mu również Delegatura nr 21 zabezpieczająca zakłady zbrojeniowe na Psim Polu we Wrocławiu (WSK oraz Zakłady Mechaniczne w Zakrzowie);

– Wydział V (dawny Wydział VIII) „do walki z wrogią działalnością w transporcie”. Naczelnikiem był nadal kpt. Jan Niedbała, a funkcje zastępców pełnili por. Mieczysław Miśta oraz kpt. Stanisław Woźnica. Wydział liczył 69 funkcjonariuszy. Składał się z pięciu sekcji (1–5). Miał placówki terenowe w woj. wrocławskim, opolskim i zielonogórskim¹²;

– Wydział VI (dawny Wydział XI) „do walki z wrogią działalnością reakcyjnego kleru”. Funkcję naczelnika pełnił od 1 kwietnia 1955 r. mjr Zbigniew Sikora, a zastępcami byli: od 1 kwietnia 1955 do 29 października 1955 r. kpt. Konstanty Żukowski oraz od 1 września 1956 r. kpt. Józef Kniaziuk. Wydział liczył trzynastu funkcjonariuszy i składał się z Referatu I oraz trzech sekcji (2–4);

– Wydział VII (dawny Wydział Śledczy). Od 18 lutego 1956 do 30 czerwca 1956 r. kierował nim kpt. Józef Korzeniowski, po jego dyscyplinarnym zwolnieniu funkcję tę od 1 października 1956 r. pełnił kpt. Leon Niewiarowski. Zastępcami byli: od 1 kwietnia 1955 do 13 września 1955 r. kpt. Jerzy Górecki, od 1 października 1955 do 1 października 1956 r. kpt. Leon Niewiarowski, a od 1 października 1956 r. por. Józef Nowicki. Wydział liczył 33 funkcjonariuszy i składał się z dwóch sekcji (1, 2);

– Wydział IX techniki operacyjnej. Naczelnikiem był od 1 kwietnia 1955 r. kpt. Leon Kamerling, zastępcą por. Jerzy Minnicki. Wydział ten przeszedł najgłębsze przeobrażenia, powstał w kwietniu 1955 r. z części Wydziału II i realizował zadania w zakresie techniki operacyjnej oraz perlustracji korespondencji. Na mocy zarządzenia organizacyjnego nr 0158/Org. z 7 grudnia 1955 r. został rozwiązany, a na jego bazie powstał nowy Wydział IX, składający się z dwóch sekcji (1, 2), realizujących zadania w zakresie instalacji i eksploatacji podsłuchów telefonicznych¹³, Referatu Fotografii i Ekspertyzy, Referatu „BK” oraz stacji „N” (nasłuchowej)¹⁴ i stacji „P” (pelengacyjnej). 1 grudnia 1956 r. Wydział liczył 69 funkcjonariuszy;

– Wydział X (dawny Wydział II) ewidencji operacyjnej, statystyki i archiwum. Naczelnikiem był od 1 kwietnia 1955 do 31 maja 1956 r. por. Edward Mazurkiewicz, a od 1 czerwca 1956 r. mjr Michał Kołacz. Wydział składał się z dwóch sekcji (1 i 2) i liczył 27 funkcjonariuszy;

– Wydział „B” obserwacji zewnętrznej z dawnego Wydziału „A” przejął jedynie sekcje obserwacji i wywiadowczą, sekcje realizacji i agenturalna zlikwidowano.

¹¹ Zmienił nazwisko, do 1955 r. Jan Piorun.

¹² Były to zajmujące się sprawami ochrony PKP oddziały V w Żaganiu, Legnicy, Krośnie Odrzańskim, Wałbrzychu i Kłodzku; referaty żeglugowe w Opolu, Głogowie (zlikwidowany 1 VI 1956 r.), Kędzierzynie, Krośnie Odrzańskim (zlikwidowany 1 VI 1956 r.) i Gorzowie Wielkopolskim oraz Referat Operacyjny na terenie Zakładów Samochodowych w Jelczu (zlikwidowany 1 IX 1956 r.).

¹³ Sekcje te zostały z dniem 1 I 1956 r. wyodrębnione z dotychczasowej Sekcji I.

¹⁴ Z dniem 1 IV 1956 r. do Stacji „N” włączono funkcjonariuszy dotychczasowej Sekcji Radiowej Wydziału Łączności.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Naczelnikiem był od 1 kwietnia 1955 do 1 lipca 1955 r. kpt. Lech Krawczyk. Funkcję zastępcy pełnili: od 1 kwietnia 1955 r. kpt. Józef Pietraszewski i od 1 października 1955 r. kpt. Jerzy Gerberg. W końcu 1956 r. wydział liczył 75 funkcjonariuszy i składał się z czterech sekcji (1–4) oraz Grupy do Zadań Specjalnych;

– Wydział „W”, zajmujący się perlustracją korespondencji, powstał na bazie Sekcji 2 dotychczasowego Wydziału IX w styczniu 1956 r. Funkcję naczelnika pełnił od 15 lutego 1956 r. por. Adam Trzybiński, a zastępcą od 1 kwietnia 1956 r. był kpt. Józef Balicki. Wydział liczył 22 funkcjonariuszy;

– Wydział Łączności, kierował nim mjr Florian Zdrojowy, zastępcą był chor. Mieczysław Niemczyński. W jego składzie znajdowała się centrala łączności wewnętrznej, sekcja radiowa (rozwiązana 1 kwietnia 1956 r.), Referat Planowania, Zaopatrzenia i Sprawozdawczości, poczta specjalna oraz stacja telefonii kablowo-nościowej. W końcu 1956 r. wydział liczył 58 funkcjonariuszy;

– Wydział Kadr i Szkolenia, który przejął zadania realizowane przez dotychczasowy Wydział Kadr, Inspektorat Szkolenia oraz Wydział ds. Funkcjonariuszy (z wyraźnym zastrzeżeniem, że chodzi tylko o sprawy dyscyplinarne). Funkcję naczelnika od 1 kwietnia 1955 r. pełnił kpt. Stanisław Kępa, zastępcą od 1 kwietnia 1955 do 14 listopada 1955 r. był kpt. Teodor Kukuła, a następnie por. Zbigniew Sawicki. Wydział liczył 31 funkcjonariuszy i składał się z czterech sekcji: 1 – kadr, 2 – szkolenia, 3 – dochodzeń dyscyplinarnych, 4 – ogólnej;

– Wydział Administracyjno-Gospodarczy, funkcję naczelnika pełnił nadal por. Edward Szelest, zastępcą był ppor. Lech Ciesielski. Wydział liczył 59 funkcjonariuszy, a w jego składzie znajdowały się służba zaopatrzenia, służba kwaterunkowo-budowlana i służba samochodowa;

– Wydział Finansowy, jego naczelnikiem był od 1 kwietnia 1955 r. ppor. Kazimierz Bogucki, zastępcą chor. Henryk Mebel. Wydział liczył siedemnastu funkcjonariuszy i składał się z dwóch sekcji (1, 2).

W skład WUdsBP wchodziły również:

– Samodzielna Grupa Specjalna (realizująca zadania Departamentu I Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, czyli wywiadu), liczyła ona czterech oficerów;

– Komendantura Gmachu – 69 funkcjonariuszy;

– Sekcja „A” (dawna Sekcja „C”), zajmująca się szyframi, liczyła sześciu funkcjonariuszy, jej kierownikiem był ppor. Tadeusz Grzybowski;

– Samodzielna Sekcja „C” (dawna Sekcja Wojskowa).

Terenowe jednostki WUdsBP dzieliły się na powiatowe urzędy ds. bezpieczeństwa publicznego (w tych powiatach, w których UB wykonywało szersze zadania operacyjne) oraz delegatury powiatowe ds. bezpieczeństwa publicznego (w powiatach, w których zadania UB były mniejsze). Istotnym novum w organizacji jednostek UB szczebla terenowego była likwidacja pionu śledczego (stanowisk oficerów śledczych)¹⁵.

Powiatowe urzędy ds. bezpieczeństwa publicznego funkcjonowały w Bolesławcu, Bystrzycy, Dzierżonowie, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze, Kłodzku, Legnicy, Lubaniu, Nowej Rudzie, Świdnicy, Wałbrzychu, Wołowie, Wrocławiu, Ząbkowiu-

¹⁵ AIPN Wr, 053/409, t. 2, Notatka informacyjna..., k. 209.

Struktury

cach, Zgorzelcu i Złotoryi, a delegatury powiatowe ds. bezpieczeństwa publicznego – w Górze, Jaworze, Kowarach, Lubinie, Lwówku, Miliczu, Oleśnicy, Oławie, Środzie Śląskiej, Strzelinie, Sycowie i Trzebnicy¹⁶.

W składzie większości jednostek terenowych UB znajdowały się: kierownictwo, sekretariat i grupa operacyjna (w powiatowych urzędach dodatkowo komendant gmachu)¹⁷. Jeśli na danym terenie zadania były bardziej złożone, tworzone sekcje lub referaty II kontrwywiadowcze, głównie dla zabezpieczenia kontrwywiadowczego stacjonujących tu licznie jednostek Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej (Referat II w Jeleniej Górze, sekcje II w Legnicy, Wałbrzychu i Świdnicy), referaty lub sekcje III, spełniające głównie rolę komórek nadzorujących życie polityczne i społeczne (referaty III w Jeleniej Górze i Kamiennej Górze, sekcje III w Legnicy i Wałbrzychu), sekcje IV w powiatach uprzemysłowionych (Jelenia Góra, Nowa Ruda, Wałbrzych¹⁸). W najważniejszych ośrodkach miejskich (Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych) funkcjonowały również referaty IX (zajmujące się głównie perlustracją korespondencji)¹⁹.

Specyficzną jednostką WUdsBP była Delegatura nr 10 w Kowarach. Powstała ona na bazie dotychczasowego Wydziału IX K i zajmowała się ochroną operacyjną kopalń uranu w Kowarach. Delegaturą kierował od chwili powstania 1 kwietnia 1955 do jej rozwiązania 31 grudnia 1956 r. por. Michał Polak.

Na mocy zarządzenia przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego nr 01/55 z 14 stycznia 1955 r. do 25 lutego 1955 r. zlikwidowano większość referatów ochrony na terenie woj. wrocławskiego²⁰. Uważano bowiem, że ich zainteresowania często wykraczały poza zadania realizowane przez UB. Krytyce poddano ingerencje w sprawy administracyjne, nadmierne rozbudowanie sieci agenturalnej w większości wśród robotników, wtrącanie się do spraw personalnych, czy też masowe przesłuchania²¹. Pozostawiono czternaście referatów ochrony (1 stycznia 1956 r. przekształcono je w grupy operacyjne) w obiektach mających szczególne znaczenie oraz w zakładach przemysłu zbrojeniowego (określanego jako przemysł specjalny)²².

¹⁶ *Ibidem*, 053/409, t. 1, Pismo naczelnika Sekretariatu Kierownictwa WUdsBP we Wrocławiu płk. M. Ostaszewskiego do naczelników wydziałów WUdsBP, Wrocław, 4 V 1955 r., k. 170.

¹⁷ *Ibidem*, 053/438, Ramowe wytyczne dla Szefów WUBP w sprawie opracowania projektów organizacyjnych i etatowych wojewódzkich urzędów ds. bezpieczeństwa publicznego i powiatowych urzędów (delegatur) ds. bezpieczeństwa publicznego, Warszawa, 9 XII 1954 r., k. 32–33.

¹⁸ Z uwagi na przemysł górniczy w Wałbrzychu funkcjonowały dwie sekcje – 4 i 4a.

¹⁹ Na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 0159/Org. z 7 XII 1955 r. z dniem 1 I 1956 r. referaty IX przekształcono w referaty „W”. Jedynie w PUdsBP w Wałbrzychu po utworzeniu Referatu „W” pozostawiono dotychczasowy Referat IX (zajmujący się eksploatacją podsłuchów telefonicznych).

²⁰ Referaty ochrony przeniesiono z zakładów pracy do pomieszczeń WUBP (podlegały one Sekcji 2 Wydziału IV WUdsBP) i PUBP, a następnie zlikwidowano.

²¹ AIPN Wr, 053/409, t. 2. Notatka informacyjna..., k. 219.

²² *Ibidem*, 053/409, t. 1, Wykaz (wyciąg) obiektów zatwierdzonych przez Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego, na których powinny zostać placówki bezpieczeństwa publicznego (w zakładzie), Wrocław, 1 II 1955 r., k. 44. Były to: WSK Psie Pole wraz z Zakładami Mechanicznymi w Zakrzowie (Delegatura nr 21 WUdsBP we Wrocławiu), WSK Pełcznica (PUdsBP w Świdnicy), Wytwórnia Optyczna w Jeleniej Górze (PUdsBP w Jeleniej Górze), WZM Wrocław, Zakłady Metalowe Pilczyce, Fabryka Wodomerzy we Wrocławiu, Elektrownia „Czechnica” (Wydział IV WUdsBP we Wrocławiu), ZPR Kowary (Delegatura nr 10 WUdsBP we Wrocławiu), Fabryka

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Według wykazu etatów w Wojewódzkim Urzędzie ds. Bezpieczeństwa Publicznego 31 grudnia 1956 r. zatrudnionych było 1303 funkcjonariuszy, z tego w samym WUdsBP 756 (522 w komórkach operacyjnych), a w jednostkach powiatowych naliczono 547. Stawiało to woj. wrocławskie na drugim miejscu w kraju po woj. katowickim, gdzie funkcjonariuszami UB obsadzono 1396 etatów²³.

W wyniku przeprowadzonej w grudniu 1954 r. reorganizacji do nowo powstałego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przeszła Milicja Obywatelska, dotychczas podporządkowana MBP. Wyłączenie MO ze struktur MBP spowodowało konieczność szybkiego zbudowania niemalże od podstaw całego zaplecza dla Komendy Wojewódzkiej MO. Od końca lat czterdziestych podlegała ona bowiem pod względem gospodarczym i finansowym Wojewódzkiemu Urzędowi Bezpieczeństwa Publicznego i była w tym zakresie obsługiwana przez wydziały WUBP: Finansowy i Administracyjno-Gospodarczy.

W końcu 1954 r. w skład kierownictwa Komendy Wojewódzkiej MO wchodził komendant wojewódzki oraz dwóch zastępców – nadzorujący wydziały operacyjne oraz ds. ORMO (jednocześnie komendant wojewódzki ORMO). W związku z usamodzielnieniem Komendy Wojewódzkiej od 1 stycznia 1955 r. utworzono stanowisko zastępcy ds. administracyjno-gospodarczych.

Siedziba KW MO znajdowała się w kompleksie gmachów pomiędzy ulicami Łąkową i Podwale, a wejście główne znajdowało się przy placu Muzealnym 2/4.

W skład KW MO wchodziły²⁴:

– Wydział I ogólny, którym od 1 grudnia 1954 do 31 maja 1956 r. kierował kpt. Antoni Kwaśniewski, a od 1 czerwca 1956 r. mjr Bolesław Bobka. Funkcje zastępców w tym okresie pełnili: por. Bronisław Koczara od 1 kwietnia 1952 do 14 maja 1956 r., a następnie kpt. Leon Sagan²⁵;

– Wydział II służby zewnętrznej, funkcję naczelnika pełnił od 1 lipca 1953 r. kpt. Jerzy Grudziński, zastąpiony 1 stycznia 1956 r. przez ppłk. Jana Jarmolińskiego. Od 1 stycznia 1952 do 14 maja 1955 r. funkcję zastępcy pełnił kpt. Jan Skierski, następnie od 1 lipca 1955 do 31 grudnia 1955 r. mjr Jan Jarmoliński, a od 1 lipca 1956 r. ppor. Czesław Wyroda;

Zegarków w Pieszycach (PUdsBP w Dzierżoniowie), Fabryka Zegarów w Świebodzicach (PUdsBP w Wałbrzychu), Wytwórnia Chemiczna w Mąkolnie i Zakłady „Arsen” w Złotym Stoku (PUdsBP w Ząbkowicach Śląskich), Zakłady Górnicze „Konrad” w Bolesławcu (PUdsBP w Bolesławcu), Zakłady Górnicze „Lena” w Złotorzy (PUdsBP w Złotorzy), Kopalnia Węgla Brunatnego w Turowie (PUdsBP w Zgorzelcu).

²³ AIPN, MSW II 13673, Etatowe stany liczebne WUdsBP na dzień 31 XII 1956 r.

²⁴ Wydziały KW MO podobnie jak WUBP miały oznaczenia numerowe. Również po 1956 r. aż do 1965 r. obok nazw opisowych powszechnie w nomenklaturze milicyjnej stosowano oznaczenia numerowe. Powodowało to wiele problemów, w tym m.in. w związku z adresowaniem korespondencji, np. w 1962 r. po utworzeniu Wydziału IV SB często zdarzało się, że korespondencja adresowana do tego wydziału trafiała do Wydziału IV MO. Wydano wówczas zarządzenie, że wydziały MO powinny posługiwać się pełnymi nazwami. Niemniej nadal w dokumentach wewnętrznych występowały stare numery wydziałów.

²⁵ W ramach Wydziału I funkcjonowała Sekcja V – Kartoteka Ogólna, rejestrująca element przestępczy i podejrzany o przestępstwa natury kryminalnej. Wydzielono ją w maju 1955 r. i przekazano do KW MO z Wydziału X WUdsBP.

Struktury

– Wydział III służby kryminalnej, którym kierował od 1 sierpnia 1954 r. ppłk Józef Zieliński, a zastępcami byli kolejno: od 1 października 1954 do 1 lipca 1955 r. por. Feliks Nowaczyński, następnie od 1 października 1955 r. por. Józef Marczak i od 1 czerwca 1956 r. chor. Jan Michalski;

– Wydział IV do walki z przestępczością gospodarczą, kierował nim od 1 maja 1952 do 1 lipca 1955 r. mjr Feliks Erlicki, następnie od 1 listopada 1955 do 31 maja 1956 r. por. Leonard Michalak, a 1 czerwca 1956 r. kpt. Edward Szcześniak. Funkcję zastępcy pełnili: por. Jan Musiał od 1 października 1954 do 15 kwietnia 1955 r., por. Józef Bartosik od 1 sierpnia 1955 do 31 maja 1956 r. oraz od 1 czerwca 1956 r. por. Leonard Michalak;

– Wydział V kadr, którym kierował od 15 czerwca 1950 r. ppor. Artur Solarz, a następnie od 1 października 1955 do 30 listopada 1956 r. kpt. Bolesław Traczyk. Zastępcami byli: od 1 sierpnia 1952 do 31 grudnia 1956 r. ppor. Zdzisław Podgórski, od 1 lipca 1954 do 31 maja 1956 r. por. Stanisław Stańczyk i od 1 czerwca 1956 r. por. Mojżesz Gutman;

– Wydział Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych, którym kierował od 1 lipca 1954 r. kpt. Wiktor Marcoń, mający do pomocy zastępców: por. Alberta Horowica oraz kpt. Piotra Maciąga. Wydział ten mieścił się przy ul. Łąkowej, naprzeciwko kompleksu gmachów KW MO oraz WUdsBP, a w jego skład 1 czerwca 1956 r. włączono dotychczasową Samodzielną Sekcję Rejestracji Cudzoziemców KW MO.

– Wydział Śledczy, którym od 1 maja 1952 r. kierował kpt. Edward Szcześniak. W 1956 r. dokonano znacznych zmian w funkcjonowaniu pionu śledczego milicji. Wydział Śledczy został z dniem 1 czerwca 1956 r. rozwiązany, a w jego miejsce powstały sekcje dochodzeniowo-śledcze przy wydziałach: kryminalnym, do walki z przestępczością gospodarczą oraz przy Inspektoracie Kolejowym.

W związku z wyłączeniem Komendy Wojewódzkiej MO z podporządkowania WUdsBP w 1955 r. utworzono kilka jednostek pomocniczych zabezpieczających potrzeby komendy. Były to:

– Wydział Finansowy, powstał 1 czerwca 1955 r., funkcję naczelnika pełnił ppłk Bronisław Nogala;

– Wydział Transportu, powstał 15 maja 1955 r., naczelnik mjr Henryk Bohenek;

– Kwatermistrzostwo, utworzone 15 maja 1956 r., kierował nim kpt. Bronisław Koczara, a podlegały mu Służba Uzbrojenia, Służba Mundurowa, Służba Kwaterunkowo-Eksploatacyjna, Służba Budowlano-Eksploatacyjna.

– Inspektorat Ruchu Drogowego, utworzony 15 maja 1955 r., kierował nim ppłk Jan Skierski.

1 maja 1955 r. utworzono Wydział V KW MO, tzw. kolejowy, zajmujący się przestępczością gospodarczą w transporcie. Jego naczelnikiem został por. Edward Nowak. Wydział ten nie funkcjonował długo, bowiem już 1 czerwca 1956 r. został rozwiązany, a na jego bazie powstał Inspektorat Kolejowy Wydziału IV KW MO, kierowany przez kpt. Feliksa Nowaczyńskiego.

1 czerwca 1956 r. utworzono Służbę „A”, kierowaną przez por. Mieczysława Artycha, zajmującą się obserwacją zewnętrzną i podległą naczelnikowi Wydziału III (kryminalnego) KW MO. Także dopiero w tym roku wydzielono komórkę łączno-

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

ści, była to utworzono 1 kwietnia 1956 r. Służba Łączności, podlegała Wydziałowi I (ogólnemu). Funkcję naczelnika tej komórki pełnił kpt. Grzegorz Sławrylak.

Struktura terenowa MO w województwie składała się z komend powiatowych MO, komend miejskich MO (we Wrocławiu, Legnicy i Wałbrzychu) oraz z podlegających im komisariatów i posterunków MO. Dodatkowo w 1955 r. utworzono we Wrocławiu komendy dzielnicowe MO²⁶.

Przełom październikowy 1956 r. doprowadził do głębokich zmian w funkcjonowaniu aparatu bezpieczeństwa. Przeprowadzona na mocy ustawy z 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego reorganizacja organów bezpieczeństwa zakładała przejście przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych całego majątku byłego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, tak na szczeblu centralnym, jak i w terenie²⁷. Na szczeblu terenowym ustawa zakładała wchłonięcie przez komendy wojewódzkie MO dotychczasowych jednostek organizacyjnych UB oraz ich głęboką reorganizację, w tym znaczące zmniejszenie stanów osobowych. W trakcie reorganizacji zlikwidowano również wszystkie pomocnicze wydziały byłego WUdsBP, a ich majątek przejęły odpowiednie wydziały KW MO²⁸. Założono więc, że ponownie w ramach jednego ministerstwa połączone zostaną piony bezpieczeństwa oraz MO, przy czym tym razem wyraźnie nie chciano dopuścić do nadrzędności aparatu bezpieczeństwa nad milicją, jak to było w przeszłości.

W składzie Kierownictwa KW MO znaleźli się: komendant wojewódzki MO, zastępcy ds. MO (początkowo tylko jeden, od marca 1958 r. dwóch, od stycznia 1959 trzech), ds. SB (początkowo dwóch, od 1970 r. trzech) oraz ds. administracyjno-gospodarczych, a także do 1 IX 1957 r. zastępca ds. ORMO, etat ten następnie zlikwidowano.

Tabela nr 2. Skład kierownictwa KW MO we Wrocławiu w latach 1954–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Giczán Jan, mjr, ppłk	komendant wojewódzki	1 II 1952 – 29 XI 1955
Nowak Mieczysław, płk	komendant wojewódzki	1 I 1956 – 30 IX 1965
Żmudziński Stanisław, płk	p.o. komendant wojewódzki	1 X 1965 – 1 XII 1965
Stanisławski Mieczysław, płk	komendant wojewódzki	1 III 1966 – 30 XI 1969
Janicki Marian, płk	komendant wojewódzki	1 XII 1969 – 16 XI 1972

²⁶ W. Fijałkowski, *Milicja Obywatelska i Służba Bezpieczeństwa w województwie wrocławskim w latach 1945–1987*, Wrocław 1989, s. 104.

²⁷ DzU 1956, nr 54; AIPN Wr, 053/467, Zarządzenie nr 235/56 ministra spraw wewnętrznych z 28 XI 1956 r. o przejściu majątku b. Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, b.p.

²⁸ AIPN Wr, 053/467, Instrukcja dyrektora Centralnego Zarządu Zaopatrzenia (MSW) w sprawie przekazania mienia działu żywnościowego, mundurowego i kwaterunkowego jednostek Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego jednostkom Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa, 28 XI 1956 r., b.p.

Struktury

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Biernaczyk Zdzisław, płk	komendant wojewódzki	17 XI 1972 – 15 VI 1988
Biernaczyk Zdzisław, płk	I zastępca ds. MO	8 VI 1967 – 31 V 1968
Traczyk Bolesław, płk	I zastępca ds. MO	15 VII 1968 – 31 V 1975
Jabłoński Mieczysław, ppłk	zastępca ds. MO	15 V 1952 – 1 IX 1958
Biernaczyk Zdzisław, płk	zastępca ds. MO	1 III 1958 – 8 VI 1967
Twardoch Bolesław, mjr	zastępca ds. MO	1 IX 1958 – 30 XI 1963
Topińko Romuald, ppłk	zastępca ds. MO	1 I 1959 – 18 I 1961
Szczeńniak Edward, mjr	zastępca ds. MO	18 I 1961 – 15 VII 1970
Ludwisiak Karol, ppłk	zastępca ds. MO	1 V 1964 – 15 XII 1966
Traczyk Bolesław, ppłk	zastępca ds. MO	1 III 1967 – 15 VI 1968
Pater Bolesław, płk	zastępca ds. MO	15 VII 1968 – 1 III 1974
Winkowski Zbigniew, ppłk	zastępca ds. MO	15 VII 1970 – 15 XII 1971
Jedynak Bonifacy, płk	I zastępca ds. SB	1 I 1957 – 31 I 1964
Kukuła Teodor, płk	I zastępca ds. SB	1 II 1964 – 10 XI 1974
Piętek Henryk, ppłk	II zastępca ds. SB	15 VIII 1957 – 15 VII 1958; 1 V 1961 – 30 VI 1962
Wziątek Edmund, ppłk	II zastępca ds. SB	1 X 1958 – 24 IV 1961
Kukuła Teodor, ppłk	II zastępca ds. SB	15 VII 1962 – 31 I 1964
Krynicky Jan, płk	II zastępca ds. SB	10 IV 1964 – 31 V 1975
Maszara Mikołaj, płk	II zastępca ds. SB	1 VIII 1970 – 31 V 1975
Kłos Marian, płk	zastępca ds. administracyjno-gospodarczych	1 I 1955 – 30 IV 1968
Michalak Leonard, ppłk	zastępca ds. administracyjno-gospodarczych	1 VI 1968 – 15 VII 1973
Stala Waclaw, płk	zastępca ds. administracyjno-gospodarczych	16 VII 1973 – 1 XI 1981
Urbański Stanisław, mjr	zastępca ds. ORMO	1 III 1950 – 1 IX 1957

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Zapoczątkowane reorganizacją z listopada 1956 r. zmiany w niewielkim stopniu objęły pion MO. Pomiędzy 1957 a 1975 r. w pionie tym dokonano stosunkowo niewielkich przekształceń strukturalnych²⁹.

Z dniem 1 sierpnia 1957 r. został zlikwidowany Inspektorat Kolejowy Wydziału IV, w jego miejsce powstał ponownie Wydział V do walki z przestępstwami gospodarczymi na kolei, w transporcie samochodowym, wodnym i łączności. Naczelnikiem nowego wydziału został kpt. Feliks Nowaczyński. Wydział ten funkcjonował do 31 grudnia 1965 r., kiedy ponownie połączono Wydział do Walki z Przestępczością Gospodarczą i Wydział do Walki z Przestępczością Gospodarczą w Komunikacji, tworząc jeden Wydział do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi. Pierwszym naczelnikiem tego wydziału został mjr Stanisław Pikulski, pełniący od 16 lutego 1963 r. funkcję naczelnika Wydziału do Walki z Przestępczością Gospodarczą. Jego następcą został 1 sierpnia 1966 r. ppłk Tadeusz Marcinek, niekwestionowany rekordzista w długości sprawowania funkcji naczelnika w Komendzie Wojewódzkiej MO we Wrocławiu. Odszedł bowiem na emeryturę 31 marca 1990 r., czyli po 24 latach służby.

W związku z tym, że nie sprawdziła się koncepcja przydzielenia wydziałom operacyjnym sekcji dochodzeniowych, z dniem 1 listopada 1957 r. utworzono Wydział Dochodzeniowy, a jego naczelnikiem został kpt. Edward Szcześniak. Od 1 maja 1966 r. zmieniono nazwę wydziału na Wydział Dochodzeniowo-Śledczy.

2 sierpnia 1960 r. zlikwidowano wchodzącą w skład Wydziału Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych Sekcję Rejestracji Cudzoziemców, w jej miejsce w pionie SB powstała wykonująca takie same zadania Samodzielna Sekcja Rejestracji Cudzoziemców.

Pod wpływem doświadczeń wyniesionych z działań MO w czasie poznańskiego czerwca w składzie MO utworzono zwarte, skoszarowane jednostki prewencji. Pierwsze oddziały Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej (ZOMO) powstały przy KW MO we Wrocławiu oraz Komendzie Miejskiej MO w Wałbrzychu i KM MO w Legnicy w grudniu 1956 r.³⁰

Niewielkie zmiany dotknęły również jednostki terenowe MO, pod koniec 1956 r. zlikwidowano we Wrocławiu komendy dzielnicowe, a w ich miejsce utworzono komisariaty³¹. Komendy dzielnicowe zorganizowano ponownie na początku lat sześćdziesiątych.

W związku z reorganizacją z końca 1956 r. dokonano również połączenia kilku komórek organizacyjnych, które realizowały odtąd zadania na rzecz obu pionów. Do takich jednostek należał Wydział Kadr, którym od 1 stycznia 1957 r. kierował mjr Zdzisław Podgórski. Początkowo nawet te same komórki wydziału zajmowały się oboma pionami i dopiero 1 sierpnia 1960 r. utworzono Referat Kadr ds. Bezpieczeństwa, kierowany przez por. Eugenię Marzentę i liczący trzech funkcjonariuszy. Po-

²⁹ Z konieczności przedstawiono tylko zasadnicze zmiany w pionie MO. Do IPN przekazano jedynie dokumenty wytworzone przez MO do grudnia 1954 r. Uniemożliwia to dokonanie szczegółowej analizy przekształceń, jak również zmian kadrowych w okresie późniejszym.

³⁰ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 143.

³¹ *Ibidem*, s. 133.

Struktury

dobnej centralizacji dokonano w służbie łączności, tworząc nowy Wydział Łączności, którym od 1 marca 1957 r. kierował mjr Florian Zdrojowy.

Wg stanu na 31 grudnia 1969 r. w składzie kierownictwa pionu MO znajdowało się trzech zastępców ds. MO. Podlegał mu Inspektorat Kierownictwa liczący siedem stanowisk. Inspektorat Szkolenia Zawodowego liczył siedmiu funkcjonariuszy, zaś Grupa Dyżurnych miała cztery stanowiska. W składzie KW MO znajdował się również Inspektorat ds. Specjalnych – stan siedmiu oficerów, Grupa „S” (odpowiedzialna za zadania mobilizacyjne), licząca pięciu funkcjonariuszy, i Samodzielna Sekcja Socjalna z czterema funkcjonariuszami. Stany etatowe poszczególnych wydziałów pionu MO przedstawia tabela nr 3³².

Tabela nr 3. Stany etatowe pionu MO KW MO wg stanu na 31 grudnia 1969 r.

Jednostka organizacyjna	Zastępcy naczelnika	Kierownicy sekcji	Wydział razem
Wydział Służby Kryminalnej	1	3	44
Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego	2	2	27
Wydział Ogólny	2	4	38
Wydział Dochodzeniowo-Śledczy	2	3	48
Wydział do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi	2	7	53
Wydział Kadr	2	–	36
Wojewódzkie Laboratorium Kryminalne	1	4	25
Wydział Finansowy	1	2	28
Wydział Łączności	2	6	98
Wydział Zaopatrzenia	1	–	30
Wydział Kwaterunkowo-Budowlany	1	–	111
Wydział Transportu	1	–	136

15 maja 1970 r. na bazie Wojewódzkiego Laboratorium Kryminalnego powstał Wydział Kryminalistyki, zaś w kwietniu 1971 r. przemianowano Wydział Służby Kryminalnej na Wydział Kryminalny.

Dużo większe zmiany nastąpiły w organizacji Służby Bezpieczeństwa. Pierwsze etaty Służby Bezpieczeństwa KW MO we Wrocławiu zostały zatwierdzone 11 kwietnia 1957 r. W składzie SB znajdowało się wówczas jedenaście jednostek organizacyjnych.

³² Opracowano na podstawie: AIPN, MSW II, 13677, k. 56–84.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Kierownictwo Jednostek Bezpieczeństwa KW MO składało się z dziewięciu funkcjonariuszy³³, w tym z I zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa, od 1 stycznia 1957 r. funkcję tę pełnił płk Bonifacy Jedynek. Stanowisko zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa (tzw. II zastępca) zostało utworzone 15 sierpnia 1957 r.

Samodzielna Grupa Specjalna KW MO zajmowała się działalnością na rzecz Departamentu I MSW (wywiadu). Grupa liczyła sześciu funkcjonariuszy³⁴. W jej składzie byli m.in. ppłk Edmund Wziątek, ppłk Jerzy Górecki, kpt. Edward Maj i kpt. Henryk Piątek.

Następną komórką organizacyjną był Inspektorat Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa KW MO, w którym pełniło służbę trzech oficerów³⁵. Zadaniem tej komórki było realizowanie prac zleconych przez kierownictwo KW MO, jak również kontrola jednostek organizacyjnych Komendy. Była to również swoista „przechowalnia” starszych stażem funkcjonariuszy przed wyznaczeniem ich na nowe stanowiska lub przed odejściem na emeryturę. W skład wrocławskiej SB po reorganizacji wchodziły tylko dwa wydziały operacyjne.

– Wydział II, kontrwywiadowczy, liczył etatowo 51 funkcjonariuszy³⁶.

Tabela nr 4. Skład kierownictwa Wydziału II KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1976

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Starzemski Stefan, mjr	naczelnik	28 XI 1956 – 15 VI 1958
Kukuła Teodor, mjr	naczelnik	15 X 1958 – 14 VII 1962
Miklas Marian, mjr	naczelnik	1 X 1962 – 1 VII 1970
Trzybiński Adam, ppłk	naczelnik	16 VII 1970 – 31 I 1976
Kukuła Teodor, kpt.	zastępca	3 I 1957 – 14 X 1958
Kopczyk Stanisław, mjr	zastępca	1 X 1957 – 31 X 1965
Jaromin Władysław, mjr	zastępca	1 II 1957 – 15 III 1966
Prokop Józef, kpt.	zastępca	1 V 1960 – 28 II 1974
Szymański Józef, mjr	zastępca	1 XII 1965 – 31 V 1975
Newel Stanisław, mjr	zastępca	1 IV 1966 – 16 VII 1970 1 III 1974 – 15 IV 1978
Królik Konrad, mjr	zastępca	16 VII 1970 – 1 I 1974

³³ AIPN Wr, 053/421, Etat nr 011/19 Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 77.

³⁴ *Ibidem*, Etat nr 01/19 Samodzielnej Grupy Specjalnej Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 81.

³⁵ *Ibidem*, 053/421, Etat nr 012/19 Inspektoratu Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 79.

³⁶ *Ibidem*, 053/421, Etat nr 02/19 Wydziału II Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 69.

Struktury

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Biernacki Stanisław, mjr	zastępca	15 VI 1972 – 22 III 1976

Następną jednostką operacyjną był Wydział III, odpowiadający za zwalczanie przejawów opozycji, działalności nacjonalistycznej oraz walkę z Kościołem. Wydział ten etatowo liczył 51 funkcjonariuszy oraz 4 etaty niejawne (zlikwidowano je w 1958 r.)³⁷.

Tabela nr 5. Skład kierownictwa Wydziału III KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1965

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Niedbała Jan, ppłk	naczelnik	28 XI 1956 – 31 VII 1963
Poździach Adam, ppłk	naczelnik	1 IX 1963 – 31 V 1969
Pikulski Stanisław, ppłk	naczelnik	1 VI 1969 – 15 V 1973
Fennig Henryk, ppłk	naczelnik	1 VII 1973 – 31 V 1975
Poździach Adam, kpt.	zastępca	1 I 1957 – 30 XI 1957
Sikora Zbigniew, mjr	zastępca	3 I 1957 – 30 VI 1962
Skierś Edward, mjr	zastępca	1 I 1957 – 1 IV 1965
Bogucki Kazimierz, mjr	zastępca	1 II 1960 – 31 III 1961
Krawczyk Stanisław, kpt.	zastępca	1 VI 1961 – 1 IV 1962
Bańkosz Zbigniew, por.	zastępca	1 IV 1962 – 15 VI 1964
Trzewik Józef, mjr	zastępca	15 VI 1964 – 30 IX 1971
Makuch Stanisław, mjr	zastępca	15 VII 1964 – 15 VII 1969
Fennig Henryk, kpt.	zastępca	1 VIII 1969 – 31 XI 1972
Biedka Józef, kpt.	zastępca	1 X 1971 – 26 V 1972
Zalewski Albin, mjr	zastępca	1 VII 1972 – 31 V 1975
Orzechowski Stefan, mjr	zastępca	1 VI 1971 – 30 IX 1975
Wieczorkowski Jan, kpt.	zastępca	2 I 1973 – 31 V 1975

Początkowo oba wydziały operacyjne nie dzieliły się na komórki wg zakresów zainteresowań operacyjnych, dopiero 1 stycznia 1959 r. utworzono w składzie Wydziału II – siedem grup, a w Wydziale III – sześć grup³⁸.

³⁷ *Ibidem*, 053/421, Etat nr 03/19 Wydziału II Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 67.

³⁸ *Ibidem*, 053/421, Rozkaz organizacyjny nr 05/WR/59 komendanta wojewódzkiego MO, 19 I 1959 r., k. 86.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

W ramach Wydziału II podział zadań przedstawiał się następująco:

- Grupa I, wywiad USA;
- Grupa II, wywiad brytyjski;
- Grupa III, wywiad zachodnioniemiecki;
- Grupa IV, wywiad francuski;
- Grupa V, wywiad izraelski, nacjonalistyczne ugrupowania ukraińskie;
- Grupa VI, ochrona kontrwywiadowcza obiektów strategicznych, ucieczki za granicę;
- Grupa VII, międzynarodowa wymiana turystyczna.

Już w 1960 r. utworzono dodatkowe dwie grupy: VIII – zajmującą się wrogą działalnością dyplomatów państw kapitalistycznych, oraz IX – odpowiadającą za ochronę kontrwywiadowczą transportu i żeglugi międzynarodowej. W późniejszym okresie dokonano kolejnych zmian, rozwiązano grupę IX, a w związku ze zwiększeniem zadań „na odcinku rewizjonizmu zachodnioniemieckiego” powstała grupa IIIa. W 1966 r. w Wydziale II funkcjonowało dziewięć grup, rok później połączono grupy I i II (amerykańsko-brytyjska) oraz IV i V (francusko-izraelska).

W skład Wydziału III wchodziły:

- Grupa I, zwalczanie wrogiej propagandy pisanej;
- Grupa II, byłe podziemie i bandytyzm, emigracja grecka;
- Grupa III, mniejszości narodowe, rewizjonizm niemiecki;
- Grupa IV, zwalczanie wrogiej działalności wśród inteligencji oraz w środowiskach akademickich i szkolnictwie, prasa;
- Grupa V, działalność Kościoła;
- Grupa VI, kluczowe zakłady przemysłowe.

Nieco później w związku z zaostrzeniem się stosunków pomiędzy państwem a Kościołem powstała Sekcja Va. Po utworzeniu Wydziału IV oraz wyłączeniu z Wydziału III Sekcji V i Va do końca lat sześćdziesiątych wydział ten liczył tylko pięć grup. Na początku lat siedemdziesiątych nastąpiła jego rozbudowa i w 1973 r. liczył już osiem grup. Utworzono m.in. ponownie Grupę V, która zajmowała się kompleksem rolno-spożywczym, oraz Grupę VII, odpowiedzialną za „ochronę” transportu i łączności.

Zmiany w organizacji służby śledczej, którą obciążano powszechnie odpowiedzialnością za „wypaczenia” pierwszego dziesięciolecia PRL, przeprowadzone w połowie 1956 r. w KW MO dotknęły również pion SB. W miejsce funkcjonującego dotychczas w ramach WUdsBP Wydziału VII śledczego powstała Samodzielna Sekcja Śledcza o mocno okrojonej, gdyż liczącej jedynie pięciu funkcjonariuszy obsadzie etatowej³⁹. Kierownikiem sekcji został kpt. Józef Nowicki. Zakładano bowiem, że większość zadań dotychczasowego pionu śledczego przejmą prokuratury powszechne⁴⁰. 15 marca 1958 r. w związku ze stopniowym rozbudowywaniem struktury SB utworzono Wydział Śledczy SB liczący osiemnastu funkcjonariuszy.

³⁹ *Ibidem*, 053/421, Etat nr 010/19 Samodzielnej Sekcji Śledczej Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, Wrocław, 11 IV 1957, k. 65.

⁴⁰ *Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949–1970*, Warszawa 2000, s. 226. W protokole posiedzenia BP KC PZPR z 10 XI 1956 r. zapisano w uwagach do

Struktury

Tabela nr 6. Skład kierownictwa Wydziału Śledczego KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Nowicki Józef, kpt.	naczelnik	15 III 1958 – 31 X 1958
Korzeniowski Józef, mjr	naczelnik	15 X 1959 – 30 IV 1964
Niewiarowski Zdzisław, ppłk	naczelnik	1 V 1964 – 31 IX 1967
Sikora Józef, płk	naczelnik	1 XII 1967 – 10 X 1978
Korzeniowski Józef, kpt.	zastępca	1 X 1958 – 15 X 1959
Sikora Józef, kpt.	zastępca	1 IX 1960 – 14 VI 1964
Bańkosz Zbigniew, kpt.	zastępca	15 VI 1964 – 1 XI 1978

Funkcje pomocnicze spełniały wydziały „B”, „W”, „T” oraz Wydział Ewidencji Operacyjnej. Wydział „B”, obserwacji zewnętrznej, liczył 44 funkcjonariuszy i składał się z trzech sekcji⁴¹. W następnych latach następował również szybki rozwój struktury wydziału, w 1960 r. utworzono dodatkowo Sekcję IV, a 1 października 1961 r. – Sekcję V, transportową⁴². Aby zracjonalizować zadania stojące przed służbą obserwacji, z dniem 15 lipca 1967 r. rozwiązano dotychczasowy Wydział „A” KW MO, liczący dwie sekcje i funkcjonujący w pionie służby MO, a funkcjonariuszy przeniesiono do Wydziału „B” KW MO; naczelnik zlikwidowanej komórki mjr Kazimierz Tomaniak został zastępcą naczelnika Wydziału „B” KW MO⁴³. Z większości funkcjonariuszy byłego Wydziału „A” utworzono nową Sekcję IV, a dotychczasowa Sekcja IV została przemianowana na Sekcję VI. Ostatnią w omawianym okresie reorganizację Wydział „B” przeszedł 1 stycznia 1974 r., kiedy utworzono sekcję VII.

Tabela nr 7. Skład kierownictwa Wydziału „B” KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Pietraszewski Józef, kpt.	naczelnik	1 I 1957 – 30 XI 1957
Poździach Adam, ppłk	naczelnik	1 XII 1957 – 31 VIII 1963
Trzybiński Adam, ppłk	naczelnik	1 X 1963 – 15 VII 1970
Górecki Jerzy, ppłk	naczelnik	16 II 1971 – 21 IX 1971

projektu reorganizacji Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego „aparatu śledczy w dużej części przekazać do Prokuratury Generalnej”. Postulat ten był realizowany również w terenie.

⁴¹ AIPN Wr, 053/421, Etat nr 05/19 Wydziału „B” Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 64.

⁴² Wg stanu etatowego na 1 VII 1966 r. Wydział „B” liczył 73 osoby, w tym Sekcja I – czternaście, II – czternaście, III – osiem, IV – trzynaście, V – trzynaście, kierownictwo i Sekretariat – siedem.

⁴³ Zmian tych dokonano na podstawie zarządzenia MSW nr 068 z 24 VI 1967 r. oraz rozkazu organizacyjnego komendanta wojewódzkiego MO z 2 VIII 1967 r.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Czczot Stanisław, pplk	naczelnik	1 I 1972 – 15 I 1984
Kniaź Ludwik, mjr	zastępca	1 I 1957 – 31 X 1961
Niewiarowski Zdzisław, mjr	zastępca	1 I 1957 – 30 IX 1963
Krawczyk Stanisław, mjr	zastępca	1 IV 1962 – 1 XI 1969
Kniaziuk Józef, mjr	zastępca	1 XI 1963 – 15 III 1966
Czczot Stanisław, mjr	zastępca	1 XII 1966 – 31 XII 1971
Bolewski Józef, mjr	zastępca	1 XII 1969 – 31 V 1975
Tomaniak Kazimierz, mjr	zastępca	15 VII 1967 – 31 VII 1975
Juszkiewicz Stanisław, mjr	zastępca	1 IV 1972 – 28 II 1975

Wydział „T”, odpowiadający za technikę operacyjną, liczył 69 funkcjonariuszy. Składał się on z dwóch sekcji: I – odpowiadającej za instalację i eksploatację podsłuchu telefonicznego (PT), oraz II – wykonującej zadania operacyjne w centralach telefonicznych, Referatu Fotografii, Stacji „N” (nasłuchowej) oraz Stacji „P” (pelengacyjnej). Jeszcze w maju 1958 r. zlikwidowana została Stacja „N” (największa, bo licząca aż 41 funkcjonariuszy komórka Wydziału „T”)⁴⁴. Po tych zmianach nowa, zatwierdzona 16 grudnia 1959 r. obsada etatowa wydziału obejmowała 31 stanowisk⁴⁵.

Kolejna zmiana w tym wydziale nastąpiła w styczniu 1962 r., wyłączono wówczas Stację „P”, liczącą siedem etatów i przekazano ją do Wydziału II⁴⁶. Funkcjonowała ona zresztą w tym wydziale niedługo, już 1 marca 1963 r. została zlikwidowana, większość jej pracowników przeniesiono do Wydziału „W”, który wówczas się rozbudowywał⁴⁷. Także 15 kwietnia 1963 r. w składzie Wydziału „T” utworzono Grupę Specjalną, której zadaniem była stała obsługa podsłuchu pokojowego (PP) w kontrolowanych obiektach, m.in. w pokojach hotelowych, w których zatrzymywali się zachodni dyplomaci⁴⁸. W maju 1966 r. dokonano zmian w organizacji wydziału, na bazie dotychczasowej Sekcji I powstały dwie sekcje: I „A” – odpowiadająca za instalację PT, oraz I „B” – odpowiadająca za eksploatację PT⁴⁹.

⁴⁴ Część funkcjonariuszy Stacji „N” przeniesiono do Gdańska, gdzie weszli w skład tamtejszej stacji nasłuchowej, w 1968 r. przekształconej w Wydział RKW KW MO w Gdańsku.

⁴⁵ AIPN Wr, 053/421, Etat nr 09/19 Wydziału „T” SB KW MO we Wrocławiu, 16 XII 1959 r., k. 117.

⁴⁶ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 03/WR/62 komendanta wojewódzkiego MO we Wrocławiu z 12 I 1962 r., k. 181.

⁴⁷ Kierownika Stacji „P” kpt. Stanisława Sanejkę przeniesiono na stanowisko starszego oficera techniki operacyjnej Wydziału „T” KW MO we Wrocławiu.

⁴⁸ Kierownikiem Grupy Specjalnej został kpt. Józef Bartnik, 28 V 1966 r. zastąpił go kpt. Roman Krysiak.

⁴⁹ Zmian dokonano na podstawie rozkazu organizacyjnego MSW nr 05/66 z 28 V 1966 r. Wg stanu etatowego na 1 VII 1966 r. Wydział „T” liczył 34 osoby, w tym Sekcja I „A” – sześć, I „B” – dziesięć, II – dziewięć, Referat Foto – dwie, Grupa Specjalna – siedem.

Struktury

Tabela nr 8. Skład kierownictwa Wydziału „T” KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975 (1990)

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Kępa Stanisław, ppłk	naczelnik	1 I 1957 – 30 IV 1968
Minnicki Jerzy, ppłk	naczelnik	1 V 1969 – 31 I 1971
Syposz Franciszek, ppłk	naczelnik	1 III 1971 – 31 III 1990
Minnicki Jerzy, mjr	zastępca	1 I 1957 – 30 IV 1969
Syposz Franciszek, ppłk	zastępca	1 V 1969 – 28 III 1971
Grudecki Wiesław, mjr	zastępca	1 III 1971 – 31 V 1975
Pakiet Mieczysław, mjr	zastępca	1 IV 1970 – 16 XII 1979

Wydział „W”, zajmujący się perlustracją korespondencji, liczył siedemnastu funkcjonariuszy i dzielił się na zmiany⁵⁰.

Tabela nr 9. Skład kierownictwa Wydziału „W” KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Trzybiński Adam, kpt.	naczelnik	1 I 1957 – 30 IX 1963
Jagiełło Stanisław, ppłk	naczelnik	1 I 1964 – 31 V 1975
Balicki Józef, kpt.	zastępca	1 I 1957 – 1 VI 1959
Woźnica Andrzej, mjr	zastępca	1 V 1960 – 15 VI 1964
Sikora Józef, mjr	zastępca	15 VI 1964 – 31 XI 1967
Murzyn Tadeusz, mjr	zastępca	1 IV 1968 – 15 VIII 1970
Kol Henryk, mjr	zastępca	16 IV 1971 – 31 VII 1975

Wydział Ewidencji Operacyjnej liczył 22 funkcjonariuszy i dzielił się na dwie sekcje⁵¹. Pierwsza odpowiadała za archiwum, druga prowadziła ewidencję operacyjną. Nieco później utworzono w ramach wydziału Referat II⁵². Początkowo nie przewidziano stanowiska zastępcy naczelnika⁵³. Od 2 stycznia 1960 r., aby zakamufłować przeznaczenie operacyjne wydziału, zmieniono jego nazwę na Wydział „C” KW MO. Reorganizacji wydziału dokonano 1 kwietnia 1967 r., kiedy w jego skład włączono dotychczasową Składnicę Akt przy Wydziale Ogólnym KW MO oraz

⁵⁰ AIPN Wr, 053/421, Etat nr 09/19 Wydziału „W” Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 59.

⁵¹ *Ibidem*, Etat nr 06/19 Wydziału Ewidencji Operacyjnej Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 57.

⁵² Wg stanu etatowego na 1 VII 1966 r. Wydział „C” liczył 24 osoby, w tym Sekcja I – dziesięć, II – osiem, referat II – trzy.

⁵³ Stanowisko zastępcy naczelnika, jednocześnie kierownika Sekcji I, wprowadzono dopiero 1 IV 1967 r.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

część kadry Sekcji Statystyki i Sprawozdawczości Wydziału Ogólnego KW MO⁵⁴. W wyniku tych przesunięć ustalono nową organizację wydziału. Odąd składał się on z trzech sekcji: I (ewidencji operacyjnej), II (opiniodawczej) i III (archiwalnej). Jego stan osobowy wzrósł do 30 funkcjonariuszy.

Tabela nr 10. Skład kierownictwa Wydziału „C” KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Kołacz Michał, mjr	naczelnik	1 I 1957 – 31 III 1961
Bogucki Kazimierz, kpt.	p.o. naczelnik	1 II 1960 – 31 III 1961
Bogucki Kazimierz, ppłk	naczelnik	1 IV 1961 – 5 II 1975
Juskiewicz Stanisław, ppłk	naczelnik	1 III 1975 – 30 XI 1980
Kol Henryk, mjr	zastępca	1 VI 1967 – 15 IV 1971
Marzenta Eugenia, ppłk	zastępca	1 V 1971 – 31 V 1981

Ostatnią komórką organizacyjną SB była Samodzielna Sekcja „A” KW MO, odpowiadająca za łączność szyfrową. Liczyła dziesięciu funkcjonariuszy⁵⁵, jej kierownikiem został mjr Tadeusz Grzybowski, zastąpiony 1 lipca 1971 przez mjr. Stanisława Kwietniaka, którego z kolei zastąpił 13 września 1973 r. mjr Stanisław Dziadkowiec.

Sytuacja, w której za wiele spraw związanych z zadaniami realizowanymi przez SB odpowiadały komórki pionu MO, nie mogła się długo utrzymać. Następowало więc stopniowe odchodzenie od unifikacji komórek organizacyjnych w ramach Komendy Wojewódzkiej MO na rzecz wyodrębniania jednostek realizujących zadania Służby Bezpieczeństwa. Już 1 września 1960 r. z Wydziału Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych wyłączono Sekcję Rejestracji Cudzoziemców, usamodzielniając ją i włączając do pionu SB⁵⁶. Kierownikiem tej liczącej ośmiu funkcjonariuszy komórki został kpt. Daniel Hołda.

Następnie 1 marca 1962 r. z Wydziału Kadr KW MO wydzielono Referat Kadr ds. Bezpieczeństwa i na jego bazie utworzono Samodzielną Sekcję Kadr i Szkolenia SB, liczącą pięciu funkcjonariuszy⁵⁷. Sekcja ta nie miała kierownika, funkcję starszego inspektora ds. kadr pełniła w niej kpt. Eugenia Marzenta⁵⁸, a inspektorem

⁵⁴ Reorganizacji dokonano na podstawie zarządzenia organizacyjnego nr 016/WR/67 z 28 IV 1967 r.

⁵⁵ AIPN Wr, 053/421, Etat nr 04/19 Samodzielnej Sekcji „A” Komendy Wojewódzkiej MO we Wrocławiu, 11 IV 1957, k. 55.

⁵⁶ Sekcja została utworzona na mocy zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 0127/60 (AIPN Wr, 053/421, Zarządzenie organizacyjne nr 064/Org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 25 VIII 1960 r., k. 111).

⁵⁷ AIPN Wr, 053/421, Zarządzenie organizacyjne nr 017/Org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 II 1962 r., k. 188; *ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 017/WR/62 z 28 II 1962 komendanta wojewódzkiego MO we Wrocławiu, k. 187.

⁵⁸ Płk Eugenia Marzenta była niewątpliwie funkcjonariuszem o najdłuższym stażu w jednostkach bezpieczeństwa WUBP i KW MO we Wrocławiu. Służbę rozpoczęła 19 XI 1944 r. jako słuchacz Centrum Wyszkołenia MBP, a zakończyła 31 V 1981 r. na stanowisku zastępcy naczelnika

Struktury

szkolenia zawodowego był kpt. Stanisław Czczot. Ten ostatni etat przeniesiono z Kierownictwa Jednostek SB KW MO. Dopiero 1 marca 1965 r. utworzono stanowisko kierownika, objęła je kpt. Eugenia Marzenta.

Również 1 marca 1962 r. z obsady etatowej Kierownictwa Jednostek SB wyłączono sześć stanowisk, tworząc z nich Samodzielną Sekcję Ogólnoorganizacyjną SB⁵⁹. Pierwszym kierownikiem tej sekcji został mjr Władysław Pałka. Tym samym Wydział Ogólny działający w pionie MO został pozbawiony wpływu na funkcjonowanie SB. Od 1963 r. nawet obsługę transportową pionu SB zapewniało jedenastu kierowców wchodzących w skład tej sekcji. Po tych zmianach w składzie kierownictwa pozostały tylko dwa stanowiska zastępców komendanta wojewódzkiego ds. SB oraz etat sekretarza. Samodzielną Sekcję Ogólnoorganizacyjną rozwiązano 15 lutego 1967 r., tworząc w jej miejsce Samodzielną Sekcję Informacji i Sprawozdawczości⁶⁰. Nie funkcjonowała ona zresztą długo, bowiem rozwiązano ją już w czerwcu 1967 r. – w jej miejsce utworzono Sekcję Informacji, Sprawozdawczości i Statystyki Wydziału Ogólnego KW MO⁶¹.

Zaostrzenie się konfliktu pomiędzy państwem a Kościołem doprowadziło do ponownego bardziej wnikliwego zainteresowania się SB działalnością duchowieństwa⁶². 1 lipca 1962 r. utworzono Wydział IV SB zajmujący się tymi sprawami. Do nowego wydziału przeniesiono funkcjonariuszy z rozwiązywanej Grupy V Wydziału III KW MO. Wydział początkowo składał się z trzech grup:

- Grupa I, zajmująca się klerem diecezjalnym;
- Grupa II, nadzorująca stowarzyszenia katolików świeckich;
- Grupa III, zajmująca się rozpracowaniem innych wyznań, w tym głównie świadków Jehowy⁶³.

Wzrost zadań stawianych przed wydziałem spowodował, że już 1 listopada 1963 r. utworzono Grupę Ia, tzw. miejską, zajmującą się klerem parafialnym z Wrocławia oraz zakonami męskimi i żeńskimi w województwie⁶⁴.

Tabela nr 11. Skład kierownictwa Wydziału IV KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1975

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Sikora Zbigniew, pplk	naczelnik	1 VII 1962 – 19 I 1970
Ludwik Strus, pplk	naczelnik	1 III 1970 – 31 V 1975

nika Wydziału „C” KW MO. Następnie od 2 XI 1985 aż do czerwca 1990 r. zatrudniona była na pół etatu w Wydziale Inspekcji KW MO.

⁵⁹ AIPN Wr, 053/421, Zarządzenie organizacyjne nr 014/Org. ministra spraw wewnętrznych z dnia 7 II 1962 r., k. 186; *ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 016/WR/62 z 19 II 1962 komendanta wojewódzkiego MO we Wrocławiu, k. 185.

⁶⁰ Sekcję rozwiązano na podstawie zarządzenia organizacyjnego nr 014/Org. z 15 II 1967 r.

⁶¹ Rozwiązano ją na podstawie zarządzenia organizacyjnego nr 077/Org. z 19 VI 1967 r.

⁶² Szerzej zob. H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 153–155.

⁶³ J. Miłoś, *Świadkowie Jehowy w Wielkopolsce*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 3 (38), s. 50.

⁶⁴ AIPN Wr 0135/133, Akta osobowe Konrada Królika, k. 127.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Nazwisko i imię	Zajmowane stanowisko	Okres sprawowania funkcji
Strus Ludwik, mjr	zastępca	1 VIII 1962 – 28 II 1970
Budziło Waldemar, kpt.	zastępca	1 IV 1970 – 28 II 1973
Bedka Marian, mjr	zastępca	1 III 1973 – 31 V 1975

W październiku 1963 r. zlikwidowano Samodzielną Grupę Specjalną SB KW MO, zaś stanowisko starszego inspektora odpowiadającego za sprawy wywiadu włączono do obsady etatowej Inspektoratu Kierownictwa Jednostek SB⁶⁵.

Kolejne znaczne zmiany organizacyjne w pionie SB nastąpiły w połowie lat sześćdziesiątych. Od 15 lipca 1964 r. z pionu MO do pionu SB przeszedł dotychczasowy Wydział Paszportów Zagranicznych i z jego kadry powstał nowy Wydział Paszportów⁶⁶. Naczelnikiem wydziału pozostawał nadal płk Józef Balicki, jego zastępcą był por. Jan Gratkowski. Początkowo w składzie wydziału znajdowały się sekcje: realizacji (Sekcja I) oraz kartoteki i archiwum (Sekcja II). Wraz ze wzrostem zadań realizowanych przez wydział z dniem 1 kwietnia 1967 r. w jego miejsce powołano Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych, włączając w jego skład dwie sekcje dowodów osobistych Wydziału Ogólnego, przy czym obsada kierownictwa nie uległa zmianie⁶⁷.

Dopiero 1 sierpnia 1971 r. Balickiego na stanowisku naczelnika zastąpił ppłk Andrzej Woźnica. Wraz z rozwiązaniem Wydziału Kontroli Ruchu Granicznego zlikwidowano również dotychczasowy Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych. Zamiast nich od 1 kwietnia 1972 r. funkcjonował nowy Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych (1 stycznia 1975 r. powrócono do nazwy Wydział Paszportów). Jego naczelnikiem został ppłk Daniel Hołda, pełnił on tę funkcję aż do 31 lipca 1980 r. Zastępcą naczelnika pozostawał do 31 lipca 1970 r. mjr Jan Gratkowski, od 1 kwietnia 1972 do 30 maja 1975 r. funkcję tę pełnił kpt. Leszek Niemiec.

W związku z podporządkowaniem Wojsk Ochrony Pogranicza Ministerstwu Obrony Narodowej 1 listopada 1965 r. powstał Wydział Kontroli Ruchu Granicznego KW MO. Zadaniem tej wchodzącej w skład SB jednostki było kontrolowanie przejść granicznych, podczas gdy pozostałe odcinki granicy pozostały w gestii WOP⁶⁸. W skład wydziału weszła Grupa Operacyjna oraz kadra rozwiązanej 15 października 1965 r. Samodzielnej Sekcji Rejestracji Cudzoziemców, tworząca Grupę Kontroli Cudzoziemców⁶⁹. Pierwszym naczelnikiem wydziału został ppłk Stanisław Kopczyk, a jego zastępcą mjr Daniel Hołda.

⁶⁵ Likwidacji grupy dokonano na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 081/Org. z 8 X 1963 r.

⁶⁶ AIPN, 10/1355, Zarządzenie nr 097/64 MSW z 15 VII 1964 r. w sprawie operacyjnego podporządkowania sekcji (wydziałów) paszportów KW MO, k. 1–3; *ibidem*, Rozkaz organizacyjny ministra spraw wewnętrznych nr 046/Org. z 28 VII 1964 r., k. 4.

⁶⁷ Reorganizacji dokonano na podstawie zarządzenia organizacyjnego nr 015/WR/67 z 28 IV 1967 r.

⁶⁸ *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, Warszawa 1989, s. 162.

⁶⁹ Samodzielną Sekcję Rejestracji Cudzoziemców zlikwidowano na podstawie zarządzenia organizacyjnego ministra spraw wewnętrznych nr 0132/Org. z 18 X 1965 r. Wg stanu etatowego na

Struktury

Nowo utworzonemu wydziałowi podlegały graniczne placówki kontrolne obsadzone przez oficerów i funkcjonariuszy WOP⁷⁰. Zmiana na stanowisku naczelnika wydziału nastąpiła 1 listopada 1967 r., kiedy to Kopczyka zastąpił mjr Daniel Hołda (początkowo jako p.o. naczelnik), zwolnione przez niego stanowisko zastępcy objął 1 maja 1969 r. mjr Stanisław Juskiewicz. W związku z tym, że w 1972 r. WOP ponownie podporządkowano MSW, dotychczasowe wydziały kontroli ruchu granicznego z dniem 1 kwietnia 1972 r. zostały rozwiązane, a ich zadania podzielono pomiędzy WOP oraz Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych⁷¹.

Komendzie Wojewódzkiej MO podlegały również referaty ds. bezpieczeństwa komend powiatowych MO. Referatami kierowali zastępcy komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa.

Tabela nr 12. Wykaz referatów ds. bezpieczeństwa komend powiatowych MO

Siedziba Referatu ds. Bezpieczeństwa	Stan etatowy 1 IV 1957	Stan etatowy 31 VI 1967	Zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa
Bolesławiec	7	11	kpt. Stanisław Pasek (1 I 1957 – 1 VIII 1964) kpt. Henryk Dąbrowski (1 VIII 1964 – 31 V 1975)
Bystrzyca Kłodzka	5	7	ppor. Władysław Zbrojkiewicz (1 I 1957 – 15 II 1959) kpt. Czesław Dobrotowski (15 II 1959 – 1 VI 1966) kpt. Józef Jaśkiewicz (1 VII 1966 – 1 IV 1969) por. Michał Filipów (1 V 1969 – 30 V 1975)
Dzierżoniów	9	12	por., mjr Czesław Nowalski (1 I 1957 – 15 IX 1963) kpt. Piotr Korzon (15 IX 1963 – 1 IX 1968) kpt. Aleksander Czajkowski (1968), p.o. mjr Józef Jaśkiewicz (1 IV 1969 – 30 VI 1972) ppłk Zygmunt Jakubiszyn (1 VIII 1972 – 31 V 1975)
Góra Śląska	4	6	ppor. Antoni Słabisz (1 I 1957 – 1 VII 1970) mjr Józef Bidziński (1 VII 1970 – 30 V 1975)

1 VII 1966 r. wydział KRG liczył trzynaście osób, w tym grupa operacyjna – trzy, grupa kontroli cudzoziemców – siedmiu funkcjonariuszy.

⁷⁰ Były to graniczne placówki kontrolne w Bielawie Dolnej, Kudowie Słonek, Mieroszowie, Międzyzlesiu, Zawidowie, Turoszowie, Zgorzelcu, Jakuszykach, Lubawce. W związku z tym, że pragmatyka służby żołnierzy zawodowych znacznie różniła się od przepisów obowiązujących SB, zastępca komendanta wojewódzkiego ds. SB, któremu wydział podlegał, w korespondencji dotyczącej np. spraw kadrowych występował jako dowódca JW 1845.

⁷¹ Wydział Kontroli Ruchu Granicznego został rozwiązany na podstawie zarządzenia organizacyjnego MSW nr 027/Org. z 30 III 1972 r.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Siedziba Referatu ds. Bezpieczeństwa	Stan etatowy 1 IV 1957	Stan etatowy 31 VI 1967	Zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa
Jawor	4	6	kpt. Jan Wegneris (1 I 1957 – 30 IV 1963) kpt. Władysław Kanoniak (1 V 1963 – 31 VII 1967) mjr Ignacy Wójcik (1 VIII 1967 – 30 V 1975)
Jelenia Góra	18	26	mjr Mieczysław Gregorczyk (1 I 1957 – 28 II 1957) por. Zbigniew Winkowski (1 III 1957 – 1 V 1957) kpt. Michał Polak (1 V 1975 – 15 VI 1968) ppłk Piotr Korzon (1 IX 1968 – 30 V 1975), I zastępca mjr Stanisław Kowalczyk (16 IX 1969 – 31 V 1975)
Kamienna Góra	6	7	por. Zbigniew Winkowski (1 I 1957 – 28 II 1957) por. Piotr Korzon (1 VIII 1957 – 15 IX 1963) kpt. Kazimierz Głowacki (15 IX 1963 – 15 V 1970) ppor. Antoni Fajrowski (15 V 1970 – 18 IX 1970), p.o. por. Eugeniusz Tuchowski (18 IX 1970 – 1 XI 1970), p.o. kpt. Eugeniusz Tuchowski (1 XI 1970 – 30 V 1975)
Kłodzko	7	11	kpt. Józef Malik (1 I 1957 – 16 II 1972) mjr Józef Jaśkiewicz (1 VIII 1972 – 31 V 1975)
Legnica	11	28	kpt. Tadeusz Marcinek (1 I 1957 – 1 V 1957) por. Marian Adamczyk (1 V 1957 – 1 V 1958) mjr Bronisław Bortnowski (1 V 1958 – 15 VII 1963) por. Józef Bidziński (1 VI 1963 – 1 VII 1970), II zastępca mjr Stanisław Makuch (1 IX 1963 – 15 VII 1964), I zastępca mjr Mieczysław Miśta (1 VIII 1964 – 1 XI 1965), I zastępca mjr Józef Swakoń (1 XI 1965 – 30 V 1975), I zastępca por. Leszek Rogowski (1 IX 1970 – 30 V 1975)
Lubań	7	10	por. Józef Trzewik (1 I 1957 – 15 VI 1964) kpt. Jan Kapica (15 VI 1964 – 30 V 1975)

Struktury

Siedziba Referatu ds. Bezpieczeństwa	Stan etatowy 1 IV 1957	Stan etatowy 31 VI 1967	Zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa
Lubin	4	12	ppor. Józef Bidziński (1 I 1957 – 1 VIII 1962) kpt. Władysław Kanoniak (1 VIII 1962 – 1 V 1963) mjr Jan Wegneris (1 V 1963 – 30 V 1975)
Lwówek Śląski	5	9	por. Aleksander Sordyl (1 I 1957 – 31 III 1961) por. Jan Filuś (1 IV 1961 – 1 VIII 1962) kpt. Edward Dobosz (15 XII 1962 – 30 V 1975)
Milicz	4	6	kpt. Czesław Michałowski (1 I 1957 – 14 II 1959) por. Jan Faliszewski (15 II 1959 – 15 VIII 1962) por. Józef Kata (15 VIII 1962 – 1 VII 1964) kpt. Jan Stawarczyk (1 VII 1964 – 16 VII 1970) ppłk Marian Miklas (1 XI 1970 – 30 V 1975)
Nowa Ruda	6	9	por. Henryk Kol (1 I 1957 – 1 IV 1963) kpt. Tadeusz Łaskawiec (1 IX 1963 – 31 VIII 1970) por. Stanisław Nowak (24 VIII 1970 – 31 X 1970), p.o. por. Stanisław Nowak (1 XI 1970 – 31 V 1975)
Oleśnica	5	8	por. Gabriel Jurek (1 I 1957 – 4 IX 1959) mjr Jan Bufan (1 XII 1959 – 28 II 1968) mjr Arkadiusz Mamiński (1 VIII 1968 – 30 V 1975)
Oława	5	7	kpt. Marian Stawarczyk (2 I 1957 – 1 VII 1964) kpt. Józef Kata (1 VII 1964 – 15 III 1969) kpt. Eugeniusz Król (1 V 1969 – ?) mjr Marian Nowak (1 VII 1972 – 31 V 1975)
Strzelin	4	6	por. Jan Krochmalczyk (1 I 1957 – 15 II 1959) mjr Krystyn Skoczylas (15 II 1959 – 1 X 1970) kpt. Jan Krochmalczyk (8 X 1970 – 1 XI 1970), p.o. mjr Jan Krochmalczyk (1 XI 1970 – 30 V 1975)
Syców	4	6	kpt. Tadeusz Murzyn (1 I 1957 – 1 XI 1964) por. Stanisław Kozak (1 XI 1964 – 15 X 1970) mjr Zygmunt Jakubiszyn (1 III 1971 – 30 VI 1971) kpt. Eugeniusz Król (1973)

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Siedziba Referatu ds. Bezpieczeństwa	Stan etatowy 1 IV 1957	Stan etatowy 31 VI 1967	Zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa
Środa Śląska	4	6	por. Stefan Witek (1 I 1957 – 30 VII 1968) kpt. Bronisław Wojciechowski (1 XI 1968 – 30 V 1975)
Świdnica	8	18	kpt. Mieczysław Miśta (1 I 1957 – 1 VIII 1964) mjr Stanisław Stokłosa (1 VIII 1964 – 15 I 1965) ppłk Stanisław Pasek (15 I 1965 – 30 V 1975)
Trzebnica	5	8	por., mjr Tadeusz Gregorczyk (1 I 1957 – 31 X 1964) kpt. Tadeusz Murzyn (1 XI 1964 – 1 IV 1968) kpt. Zbigniew Czachorowski (1 IV 1968 – 15 VIII 1972) por. Franciszek Dąbrowski (1 X 1972 – 31 V 1975)
Wałbrzych	19	32	kpt. Marian Miklas (1 I 1957 – 30 IX 1962) mjr Cyryl Brząkała (1 XII 1962 – 30 V 1975), I zastępca kpt. Józef Swakoń (1 VI 1963 – 1 XI 1965) mjr Mieczysław Miśta (1 XI 1965 – 31 X 1967) mjr Zygmunt Jakubiszyn (1 XI 1967 – 1 III 1971) mjr Mieczysław Gornostaj (1 VI 1971 – 30 V 1975)
Wołów	5	8	kpt. Teodor Okwiet (1 I 1957 – 30 V 1975)
Wrocław	6	8	kpt. Józef Wekselberg (1 I 1957 – 25 III 1964) mjr Stanisław Łucki (25 III 1964 – 15 X 1969) kpt. Mieczysław Winiarski (16 X 1969 – 30 V 1975)
Ząbkowice Śląskie	6	10	kpt. Stanisław Makuch (1 I 1957 – 1 IX 1963) mjr Nowalski Czesław (15 IX 1963 – 1 II 1964) kpt. Bolesław Węclawiak (1 II 1964 – 1 VI 1966) mjr Czesław Dobrotowski (1 VI 1966 – 31 VII 1972) kpt. Zbigniew Czachorowski (16 VIII 1972 – 30 V 1975)
Zgorzelec	10	16	kpt. Stanisław Stokłosa (1 I 1957 – 1 VIII 1964) mjr Stanisław Pasek (1 VIII 1964 – 15 I 1965) mjr Stanisław Stokłosa (15 I 1965 – 30 IV 1970) mjr Marian Stawarczyk (16 VII 1970 – 31 V 1975)

Struktury

Siedziba Referatu ds. Bezpieczeństwa	Stan etatowy 1 IV 1957	Stan etatowy 31 VI 1967	Zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa
Złotoryja	6	9	por. Marian Witas (1 I 1957 – 1957) mjr Mieczysław Gregorczyk (10 X 1957 – 1 VI 1959) por. Henryk Dąbrowski (1 VI 1959 – 30 VII 1964) kpt. Marian Bagiński (1 XII 1964 – 30 VI 1968) mjr Michał Laskowski (1 VII 1968 – 30 V 1975)

Większość referatów ds. bezpieczeństwa składała się tylko z zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa, sekretarza oraz dwóch do ośmiu oficerów operacyjnych. Jedynie w Jeleniej Górze, Legnicy oraz Komendzie Miejskiej MO w Wałbrzychu funkcjonowały grupy operacyjne liczące od sześciu do trzynastu oficerów operacyjnych i grupy „W” składające się z trzech lub czterech oficerów techniki operacyjnej. Podległa Referatowi ds. Bezpieczeństwa w Zgorzelsku Grupa Operacyjna funkcjonowała także w Bogatyni. Jej zadaniem była ochrona operacyjna kopalni węgla brunatnego i elektrowni „Turów”.

Łącznie w jednostkach SB KW MO we Wrocławiu 1 kwietnia 1957 r. było 287 etatów, a w referatach ds. bezpieczeństwa – 184 etaty. Ogółem SB w woj. wrocławskim liczyła 471 etatów. Było to kilkakrotnie mniej niż w dotychczasowym Urzędzie ds. Bezpieczeństwa Publicznego, np. w Wydziale IV WUdsBP zatrudnionych było w lutym 1956 r. 90 funkcjonariuszy, zaś w Wydziale III KW MO – łączącym zadania Wydziału III, IV, V i VI WUdsBP – tylko 51 pracowników. Podobnie było w jednostkach terenowych. W lipcu 1957 r. Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Wałbrzychu liczył 57 pracowników, natomiast Referat ds. Bezpieczeństwa Komendy Miejskiej MO jedynie 19 funkcjonariuszy.

Przekształcenia organizacyjne SB w latach 1957–1975 objęły również jednostki terenowe. Przy Referacie ds. Bezpieczeństwa Komendy Miejskiej MO w Wałbrzychu i przy takiej samej jednostce organizacyjnej w Legnicy utworzono grupy „T”, a w październiku 1961 r. do etatu Referatu ds. Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Świdnicy wprowadzono Grupę „W”⁷².

W 1960 r., kiedy z pionu MO wydzielono sekcję rejestracji cudzoziemców, podobne zmiany objęły także komendy powiatowe. W referatach ds. bezpieczeństwa w Jeleniej Górze, Kłodzku, Legnicy, Wałbrzychu i Zgorzelsku powstały grupy rejestracji cudzoziemców. W związku z przejściem od 1 kwietnia 1967 r. przez SB kompetencji w sprawie wydawania dowodów osobistych także w komendach powiatowych w Jeleniej Górze, Kłodzku, Legnicy, Świdnicy, Wałbrzychu i Zgorzelsku do referatów ds. bezpieczeństwa włączono grupy ds. paszportów i dowodów osobistych.

⁷² AIPN Wr, 053/421, Rozkaz organizacyjny nr 040/WR/61 komendanta wojewódzkiego MO we Wrocławiu z 11 XI 1961 r., k. 178.

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

Tabela nr 13. Stany etatowe grup „W”, „T” i RC, podległych referatom ds. bezpieczeństwa komend powiatowych MO, wg stanu na 1 VI 1966 r.

	Grupa „W”	Grupa „T”	Grupa Rejestracji Cudzoziemców
Jelenia Góra	6	–	1
Legnica	6	3	1
Kłodzko	–	–	1
Świdnica	5	–	1
Wałbrzych	6	3	1
Zgorzelec	–	–	1

W 1967 r. dokonano zmian w nazewnictwie terenowych komórek organizacyjnych pionu bezpieczeństwa – na mocy zarządzenia MSW nr 068/67 z 23 czerwca 1967 r. dotychczasowe referaty ds. bezpieczeństwa przemianowano na referaty ds. SB, a stanowiska zastępców komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa – na I zastępców komendantów powiatowych ds. SB, podobnie dotychczasowe stanowiska II zastępców komendantów powiatowych ds. bezpieczeństwa – na zastępców komendantów powiatowych ds. SB. W 1968 r. we wszystkich referatach ds. SB komend powiatowych utworzono grupy operacyjne, a w tych, w których dotychczas nie było grup paszportów i dowodów osobistych, powołano również te komórki organizacyjne.

Służba Bezpieczeństwa od 1954 do 1975 r. przeszła znaczącą ewolucję. Zamierzaniem kierownictwa PZPR w 1956 r. było stworzenie mechanizmu, który uniemożliwiłaby organom bezpieczeństwa osiągnięcie takiej roli, jaką odgrywały w pierwszym dziesięcioleciu PRL. Włączenie aparatu bezpieczeństwa w struktury komend wojewódzkich MO, a więc w struktury do niedawna podległe WUBP, miało głównie właśnie to na celu. Zachowano jednak od samego początku odmiennosc obu pionów. W praktyce zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa merytorycznie odpowiadał nie przed komendantem powiatowym, a przed zastępcą komendanta wojewódzkiego ds. SB.

Już wkrótce SB zaczęła odzyskiwać dawne znaczenie. Początkowo następowało wydzielanie komórek zajmujących się bezpieczeństwem w ramach wydziałów, następnie tworzenie nowych samodzielnych sekcji SB, a w końcu zaczęły powstawać nowe wydziały SB. Wiązało się to oczywiście z sytuacją społeczną w kraju. Eksperyment z przekazaniem prokuraturom znacznej części zadań śledczych, tak w przypadku MO, jak i SB, zakończył się fiaskiem i już w 1957 oraz 1958 r. powstały ponownie wydziały dochodzeniowy i śledczy.

Zaostrzenie konfrontacji z Kościołem zaowocowało utworzeniem w 1962 r. pionu IV, co stanowiło powrót do sytuacji z lat czterdziestych i pięćdziesiątych. Wzrost ruchu turystycznego i stale zwiększająca się liczba obywateli państw zachodnich przybywających do Polski spowodowały przejęcie przez SB od MO i WOP zadań związanych z kontrolą paszportową i kontrolą ruchu granicznego. Duże znaczenie

Struktury

miało tu również z pewnością wyolbrzymiane zagrożenie działalnością szpiegowską ze strony państw zachodnich. W związku z tymi zagrożeniami ponownie rozbudowano komórki perlustracji korespondencji czy obserwacji zewnętrznej.

Występowała również tendencja do przejmowania przez SB kompetencji MO lub innych organów administracji. Dotyczyło to m.in. przejęcia nadzoru nad wydawaniem dowodów osobistych, z czego się zresztą szybko wycofano, czy wspomnianego już przejęcia kontroli nad przejściami granicznymi, co spowodowało zawładnięcie etatami wojskowymi w granicznych punktach kontrolnych. Sprawy paszportowe pozostały w gestii SB aż do początku 1990 r., kiedy ponownie przekazano je MO.

W ślad za opisanymi przekształceniami organizacyjnymi szła również rozbudowa stanów etatowych SB. O ile 1 stycznia 1957 r. SB w woj. wrocławskim liczyła 463 etaty, to w 30 czerwca 1967 r. było ich już 704, czyli nastąpił wzrost o 52 proc., przy czym dokonano tego nie tylko tworząc nowe etaty, ale również przenosząc wiele etatów z pionu MO, wciąż borykającego się z problemami kadrowymi. Wszystkie te czynniki wpłynęły na sukcesywne odzyskiwanie przez Służbę Bezpieczeństwa znaczenia i roli, jakie miał poprzednio Urząd Bezpieczeństwa.

Tabela nr 14. Stany etatowe SB w woj. wrocławskim

Stan SB na dzień	KW MO	Referaty powiatowe	Razem SB
1 I 1957	279	184	463
1 IV 1965	389	251	640
30 VI 1967	402	302	704

Załączniki:

Nr 1. Stan etatowy SB KW MO we Wrocławiu w latach 1957–1967

Nr 2. Struktura i obsada personalna WUdsBP we Wrocławiu (stan na 1 kwietnia 1956 r.)

Nr 3. Struktura i obsada personalna KW MO we Wrocławiu – pion SB (stan na 1 kwietnia 1967 r.)

Nr 4. KW MO we Wrocławiu – pion SB (stan na 1 stycznia 1973 r.)

Załącznik nr 1

Stan etatowy SB KW MO we Wrocławiu w latach 1957-1967

Samodz. Sekcja „A”	Samodz. Grupa Specjalna	Paszportów	Śledczy	„W”	„T”	„C”	„B”	IV	III	II	Insp. Kier.	Data
6	4	-	5	17	69	22	44	-	51/4	51	3	1 I 1957
10	6	-	12	21	70	24	48	-	51/4	51	4	1 XII 1957
12	6	-	18	21	30	25	48	-	53/4	51	4	31 XII 1958
12	6	-	18	21	30	24	48	-	53	51	4	31 XII 1959
12	6	-	22	24	33	24	48	-	53	53	4	31 XII 1960
14	6	-	31	30	33	24	68	-	55	53	4	31 XII 1961
6	6	-	31	30	28	24	73	20	38	75	4	31 XII 1962
14	-	-	31	30	28	24	73	21	38	68	4	31 XII 1963
14	-	23	30	30	34	24	73	20	38	66	5	31 XII 1964
14	-	23	30	30	34	30	73	20	38	66	5	31 XII 1965
14	-	36	30	30	34	30	94	22	41	64	5	30 VI 1967

Opracowanie własne

Załącznik nr 2

Struktura i obsada personalna WUdsBP we Wrocławiu
(stan na 1 kwietnia 1956 r.)

1. Kierownictwo:

- szef WUdsBP – płk Bonifacy Jedynak
- zastępca szefa WUdsBP – mjr Edmund Wziątek
- zastępca szefa WUdsBP – mjr Edward Jara
- Sekretariat Ogólny Kierownictwa – kpt. Mieczysław Ostaszewski

2. Wydział Kadr i Szkolenia:

- naczelnik – kpt. Stanisław Kępa
- zastępca – por. Zbigniew Sawicki
- kierownik Sekcji I – por. Zdzisław Bartoszyn
- kierownik Sekcji II – kpt. Bronisław Sikorski
- kierownik Sekcji III – kpt. Andrzej Woźnica
- kierownik Sekcji IV – Jan Łabędzki

3. Wydział II:

- naczelnik – mjr Stanisław Starzemski
- zastępca – kpt. Eugeniusz Grendecki
- kierownik Sekcji I – kpt. Stanisław Słonina
- kierownik Sekcji II – por. Stanisław Kopczyk
- kierownik Sekcji III – kpt. Stanisław Łudzki
- kierownik Sekcji IV – vacat
- kierownik Sekcji V – vacat
- kierownik Sekcji VI – ppor. Kazimierz Wachowiak
- kierownik Sekcji VII – ppor. Daniel Hołda
- kierownik Sekcji – por. Zygmunt Młynarski
- kierownik Sekcji Filtracyjnej – por. Władysław Smaza

4. Wydział III:

- naczelnik – por. Edward Skierś
- zastępca – kpt. Józef Wekselberg
- zastępca – por. Apolinary Sobczak
- kierownik Sekcji I – vacat
- kierownik Sekcji II – ppor. Ryszard Piotrowski
- kierownik Sekcji III – ppor. Ryszard Gmyr
- kierownik Sekcji IV – ppor. Kalman Ajtel
- kierownik Sekcji V – por. Leopold Diamand
- kierownik Sekcji VI – por. Władysław Cabak
- Referat 7

5. Wydział IV:

- naczelnik – kpt. Adam Poździach
- zastępca – por. Tadeusz Dyrz
- zastępca – kpt. Jan Grazyński
- kierownik Sekcji „A” – por. Mieczysław Winiarski
- kierownik Sekcji I – por. Stanisław Grzyb
- kierownik Sekcji II – por. Symcha Żelechower
- kierownik Sekcji III – por. Kazimierz Pyrzyński
- kierownik Sekcji IV – por. Mieczysław Pluta
- kierownik Sekcji IV „A” – por. Józef Trzewik
- kierownik Sekcji V – por. Jan Litewka
- kierownik Sekcji VI – por. Mieczysław Miśta
- kierownik Sekcji VI „A” – ppor. Józef Biedka
- kierownik Sekcji VII – por. Feliks Melman

6. Wydział V:

- naczelnik – kpt. Jan Niedbała
- zastępca – por. Mieczysław Miśta
- zastępca – kpt. Stanisław Woźnica
- kierownik Sekcji I – por. Franciszek Pietraszko
- kierownik Sekcji II – por. Stanisław Jarząbek
- kierownik Sekcji III – por. Czesław Bujak
- kierownik Sekcji IV – ppor. Józef Królik
- kierownik Sekcji V – por. Władysław Pondo
- kierownik Oddziału V w Wałbrzychu – ppor. Ryszard Wójcik
- kierownik Oddziału V w Legnicy – por. Stefan Mrocznik (p.o. kierownik)
- kierownik Oddziału V w Kłodzku – ppor. Kazimierz Jakimiszyn
- kierownik Oddziału V w Żaganiu – por. August Niemiec

7. Wydział VI:

- naczelnik – mjr Zbigniew Sikora
- zastępca – (?)
- Referat I
- kierownik Sekcji II – ppor. Stanisław Adamczyk
- kierownik Sekcji III – por. Jan Zochowski
- kierownik Sekcji IV – por. Władysław Kurnik

8. Wydział VII:

- naczelnik – kpt. Józef Korzeniowski
- zastępca – kpt. Leon Niewiarowski
- kierownik Sekcji I – por. Józef Nowicki
- kierownik Sekcji II – por. Józef Sikora

Struktury

9. Wydział IX:

- naczelnik – kpt. Leon Kamerling
- zastępca – por. Jerzy Minnicki
- kierownik Sekcji I – por. Grzegorz Rajman
- kierownik Sekcji II – ppor. Mieczysław Pakiet
- kierownik Stacji „N” – por. Stanisław Sanejko
- zastępca kierownika Stacji „N” – ppor. Franciszek Słonina
- kierownik Stacji „P” – chor. Zdzisław Popławski

10. Wydział X:

- naczelnik – por. Edward Mazurkiewicz
- kierownik Sekcji I – ppor. Stanisław Klusko
- kierownik Sekcji II – Cecylia Pyda

11. Wydział „B”:

- naczelnik – (?)
- zastępca – kpt. Jerzy Gerberg
- zastępca – kpt. Józef Pietraszewski
- kierownik Sekcji I – por. Marian Skrzypiec
- kierownik Sekcji II – por. Bronisław Krawiec
- kierownik Sekcji III – kpt. Stefan Maziarz
- kierownik Sekcji IV – por. Ignacy Cipior
- Grupa do Zadań Specjalnych

12. Wydział „W”:

- naczelnik – por. Adam Trzybiński
- zastępca – kpt. Józef Balicki

13. Wydział Łączności:

- naczelnik – mjr Florian Zdrojowy
- zastępca – chor. Mieczysław Niemczyński
- Referat Planowania, Zaopatrzenia i Sprawozdawczości
- kierownik Stacji Telefonii Kablowo-Nośnej – chor. Władysław Mendelak
- kierownik Centrali Łączności Wewnętrznej – Stanisław Dudek
- kierownik Poczty Specjalnej – por. Tadeusz Rusiecki

14. Wydział Administracyjno-Gospodarczy:

- naczelnik – por. Edward Szelest
- zastępca – ppor. Lech Ciesielski
- inspektor Służby Kwaterunkowo-Budowlanej – Marian Stefanicki
- kierownik Służby Zaopatrzenia – Bronisław Ryba
- kierownik Służby Samochodowej – Eugeniusz Paluch
- Referat Socjalny

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

15. Wydział Finansowy:

- naczelnik – ppor. Kazimierz Bogucki
- zastępca – chor. Henryk Mebel
- Sekcja I
- Sekcja II, kierownik – Stanisław Walczak

16. Samodzielna Sekcja „A”:

- kierownik – ppor. Tadeusz Grzybowski

17. Komendantura:

- komendant ochrony – kpt. Jan Klusek

Załącznik nr 3

Struktura i obsada personalna KW MO we Wrocławiu – pion SB
(stan na 1 kwietnia 1967 r.)

1. Kierownictwo:

- I zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – płk Teodor Kukuła
- zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – płk Jan Krynicki
- Inspektorat Kierownictwa Jednostek Służby Bezpieczeństwa
- starszy inspektor ppłk Jerzy Górecki (ds. wywiadu)
- starszy inspektor ppłk Władysław Jaromin
- starszy inspektor ppłk Józef Kniaziuk
- inspektor mjr Władysław Kurnik
- inspektor mjr Andrzej Woźnica

2. Wydział II:

- naczelnik – mjr Marian Miklas
- zastępca – mjr Józef Szymański
- zastępca – kpt. Stanisław Nowel
- zastępca – kpt. Józef Prokop
- kierownik grupy – kpt. Władysław Ziolo
- kierownik grupy – kpt. Leszek Niemiec
- kierownik grupy – kpt. Władysław Hajkiewicz
- kierownik grupy – kpt. Józef Głowacz
- kierownik grupy – kpt. Edward Straś
- kierownik grupy – kpt. Czesław Ratajczyk
- kierownik grupy – kpt. Jan Sokulski

3. Wydział III:

- naczelnik – ppłk Adam Poździach
- zastępca – mjr Stanisław Makuch
- zastępca – mjr Józef Trzewik
- kierownik grupy – kpt. Stefan Orzechowski
- kierownik grupy – kpt. Mieczysław Winiarski
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Juskiewicz
- kierownik grupy – kpt. Edward Gorzelańczyk
- kierownik grupy – kpt. Franciszek Pietraszko

4. Wydział IV:

- naczelnik – ppłk Zbigniew Sikora
- zastępca – mjr Ludwik Strus
- kierownik grupy – kpt. Jan Źochowski
- kierownik grupy – kpt. Konrad Królik

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

- kierownik grupy – kpt. Waldemar Budziło
- kierownik grupy – kpt. Henryk Fennig

5. Wydział Śledczy:

- naczelnik – ppłk Zdzisław Niewiarowski
- zastępca – kpt. Zbigniew Bańkosz
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Kacprzyński
- kierownik grupy – kpt. Tadeusz Kotowicz
- kierownik grupy – kpt. Leon Romasz
- kierownik grupy – kpt. Bolesław Rudawski

6. Wydział „B”:

- naczelnik – ppłk Adam Trzybiński
- zastępca – mjr Stanisław Krawczyk
- zastępca – mjr Stanisław Czeczot
- kierownik Sekcji I – kpt. Ignacy Cipior
- kierownik Sekcji II – kpt. Jan Światlak
- kierownik Sekcji III – kpt. Tadeusz Bujacz
- kierownik Sekcji IV – kpt. Ryszard Stalewski
- kierownik Sekcji V – kpt. Józef Bolewski

7. Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych:

- naczelnik – płk Józef Balicki
- zastępca – kpt. Jan Gratkowski
- kierownik Sekcji I – ppor. Irena Biernacka
- kierownik Sekcji II – por. Antoni Gruca
- kierownik Sekcji III – por. Franciszek Marczak
- kierownik Sekcji IV – kpt. Jan Pawlak

8. Wydział „T”:

- naczelnik – ppłk Stanisław Kępa
- zastępca – mjr Jerzy Minnicki
- kierownik Sekcji I A – kpt. Wiesław Grudecki
- kierownik Sekcji I B – kpt. Józef Bartnik
- kierownik Sekcji II – kpt. Mieczysław Pakiet
- Referat Fotografii
- Grupa Specjalna – kpt. Roman Kysiak

9. Wydział „W”:

- naczelnik – ppłk Stanisław Jagiełło
- zastępca – mjr Józef Sikora

10. Wydział „C”:

- naczelnik – ppłk Kazimierz Bogucki

Struktury

- zastępca – mjr Henryk Kol (jednocześnie kierownik Sekcji I)
- kierownik Sekcji II – kpt. Jan Łabędzki

11. Wydział Kontroli Ruchu Granicznego:

- naczelnik – ppłk Stanisław Kopczyk
- zastępca – mjr Daniel Hołda
- Grupa Kontroli Cudzoziemców
- Grupa Operacyjna

Załącznik nr 4

KW MO we Wrocławiu – pion SB (stan na 1 stycznia 1973 r.)

1. Kierownictwo:

- I zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – płk Teodor Kukuła
- zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – płk Jan Krynicki
- zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB – płk Mikołaj Maszara
- Inspektorat Kierownictwa Jednostek Służby Bezpieczeństwa:
- starszy inspektor ppłk Stanisław Makuch (ds. wywiadu)
- starszy inspektor ppłk Józef Trzewik
- inspektor mjr Jan Żochowski

2. Wydział II:

- naczelnik – ppłk Adam Trzybiński
- zastępca – mjr Józef Szymański
- zastępca – mjr Konrad Królik
- zastępca – mjr Stanisław Biernacki
- zastępca – mjr Józef Prokop
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Grudzień
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Siorek
- kierownik grupy – kpt. Władysław Hajkiewicz
- kierownik grupy – kpt. Edward Straś
- kierownik grupy – kpt. Czesław Ratajczyk
- kierownik grupy – kpt. Luwik Pyrek
- kierownik grupy – kpt. Aleksander Szuchnik (umieszczony na wolnym etacie N)

3. Wydział III:

- naczelnik – ppłk Stanisław Pikulski
- zastępca – mjr Albin Zalewski
- zastępca – mjr Stefan Orzechowski
- kierownik grupy – ppor. Edward Zarzycki
- kierownik grupy – kpt. Zbigniew Brożek
- kierownik grupy – kpt. Józef Puchała
- kierownik grupy – por. Wiktor Jodłowski
- kierownik grupy – kpt. Henryk Lubiniecki
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Sułek
- kierownik grupy – kpt. Ferdynand Cudak
- kierownik grupy – por. Stanisław Orlikowski

4. Wydział IV:

- naczelnik – ppłk Ludwik Strus
- zastępca – kpt. Waldemar Budziło

Struktury

- kierownik grupy – kpt. Władysław Skatecki
- kierownik grupy – kpt. Ryszard Chodubski
- kierownik grupy – kpt. Marian Bedka
- kierownik grupy – kpt. Michał Kołodziejcki

5. Wydział Śledczy:

- naczelnik – płk Józef Sikora
- zastępca – kpt. Zbigniew Bańkosz
- kierownik grupy – kpt. Stanisław Kacprzyński
- kierownik grupy – kpt. Jan Wieczorkowski
- kierownik grupy – kpt. Leon Romasz
- kierownik grupy – kpt. Bolesław Rudawski

6. Wydział „B”:

- naczelnik – ppłk Stanisław Czczot
- zastępca – mjr Kazimierz Tomaniak
- zastępca – mjr Józef Bolewski
- zastępca – mjr Stanisław Juszkiewicz
- kierownik Sekcji I – kpt. Tadeusz Bujacz
- kierownik Sekcji II – kpt. Jan Światlak
- kierownik Sekcji III – kpt. Ryszard Stalewski
- kierownik Sekcji IV – kpt. Eugeniusz Brzuzek
- kierownik Sekcji V – kpt. Wiesław Bednarski
- kierownik Sekcji VI – kpt. Ignacy Cipior
- kpt. Jan Jaworski – kierownik sekcji wydziału na wolnym etacie

7. Wydział Paszportów i Dowodów Osobistych:

- naczelnik – ppłk Daniel Hołda
- zastępca – kpt. Leszek Niemiec
- kierownik Sekcji – kpt. Henryk Włodarczyk
- kierownik Sekcji – por. Adam Chlebowski
- kierownik Sekcji – kpt. Waław Wojtyniak
- kierownik Sekcji – kpt. Waław Konopczak

8. Wydział „T”:

- naczelnik – ppłk Franciszek Syposz
- zastępca – mjr Mieczysław Pakiet
- zastępca – mjr Wiesław Grudecki
- kierownik Sekcji I A – kpt. Ireneusz Broda
- kierownik Sekcji I B – kpt. Józef Bartnik
- kierownik Sekcji II – kpt. Franciszek Słonina
- Referat Fotografii
- Grupa Specjalna – kierownik kpt. Roman Kysiak

Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa...

9. Wydział „W”:

- naczelnik – ppłk Stanisław Jagiełło
- zastępca – mjr Henryk Kol
- kierownik zmiany – kpt. Zdzisław Ancerowicz
- kierownik zmiany – kpt. Jan Kudła
- kierownik zmiany – kpt. Stanisław Ziobrowski
- kierownik zmiany – kpt. Stanisław Sobczak

10. Wydział „C”:

- naczelnik płk Kazimierz Bogucki
- zastępca – mjr Eugenia Marzenta (jednocześnie kierownik Sekcji I)
- Sekcja II – kpt. Jan Łabędzki
- Sekcja III – kpt. Zbigniew Sosiński